

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Den disciplinära diskursen

– en analys av Jan Björklunds skolpolitik

Henrik Bromander

LAU690

Handledare: Fredrik Sjögren

Examinator: Folke Johansson

Rapportnummer: VT10-2490-001

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel: Den disciplinära diskursen – en analys av Jan Björklunds skolpolitik

Författare: Henrik Bromander

Termin och år: VT-10

Kursansvarig institution: Sociologiska institutionen

Handledare: Fredrik Sjögren

Examinator: Folke Johansson

Rapportnummer: VT10-2490-001

Nyckelord: Jan Björklund, Michel Foucault, diskursanalys, disciplin.

Sammanfattning:

I min uppsats undersöker jag ett antal skolpolitiska yttranden av den folkpartistiske politikern Jan Björklund. Yttrandena är gjorda i media under två perioder, dels då Björklund befunnit sig i opposition, dels då han befunnit sig i regeringsställning. På dessa yttranden genomför jag en så kallad diskursanalys, med utgångspunkt i filosofen Michel Foucaults maktteori.

De frågor jag ställer mig är ”Vilka disciplinära tekniker kan man finna i skolpolitiska yttranden fällda av Jan Björklund?” samt ”Finns det några skillnader i de yttranden som fällts i oppositionsposition respektive regeringsposition?”

Mitt resultat blev ganska mångtydigt och bör delas upp i en empirisk del och en mer analytisk del. Empiriskt sett fann jag en rad disciplinära tekniker i de yttranden jag undersökte, men inga avgörande skillnader mellan de båda perioderna. Jag upptäckte samtidigt de problem som uppstår då den diskursanalytiska metoden betraktas ur ett empiriskt synsätt.

Analytiskt sett fann jag många kopplingar mellan Jan Björklunds yttranden och Foucaults teori om hur makten, särskilt i det senliberala samhället, gestaltar sig genom disciplin och krav på anpassning till arbetsmarknaden. Björklunds skolpolitik kan i detta perspektiv ses som en del i en större omstruktureringsprocess av välfärdsstaten.

Uppsatsen har stor betydelse för läraryrket då den vidrör något som man som lärare dagligen konfronteras med i klassrummet, nämligen ordningsfrågan. Som lärare är det viktigt att ha ett aktivt förhållningssätt till frågan om disciplin och de olika sidorna av detta problem.

Innehållsförteckning

Förord	4
1. Inledning	5
2. Syfte och frågeställningar	7
3. Teoretisk anknytning	8
3.1 Michel Foucault	8
3.2 Makt	9
3.2.1 Disciplinteori	11
3.3 Diskurs	12
3.3.1 Diskursanalys	13
4. Design och metod	15
5. Undersökning	20
5.1 Sammanfattning	32
6. Slutdiskussion	36
Källförteckning	39

I detta examensarbete har jag valt att arbeta ensam. Detta beroende på att jag tidigt i processen bestämde mig för en relativt specificerad ingångspunkt, nämligen Michel Foucaults teori om maktutövning, som jag studerat under ett antal kurser i teoretisk filosofi vid Göteborgs Universitet. Bland mina studiekamrater på det korta lärarprogrammet hade jag svårt att hitta någon med samma intresse/kunskaper kring ämnet. Därav beslutet att utföra ett självständigt projekt.

1. Inledning

Få politiker har varit lika närvarande i den skolpolitiska debatten under de senaste åren som folkpartisten Jan Björklund. Redan i början av decenniet, då som skolborgarråd i Stockholm,

väckte han uppmärksamhet i medierna genom sina drastiska uttalanden om "den svenska flumskolan". Björklund kom att specialisera sig på att beskriva skolan som en verksamhet i kris, ja som ett system halvvägs på väg mot kaos och anarki. Även efter att hans statistiska hänvisningar om rekordskolk, utbredd mobbning och kunskapsbortfall helt eller delvis visat sig vara felaktiga, och efter hård kritik från den pedagogisk-akademiska världen, har Björklund stått på sig i sin linje.

Efter den borgerliga alliansens seger i riksdagsvalet 2006 utsågs Jan Björklund till skolminister, och sedan Lars Leijonborg lämnat sin post 2007 är han även utbildningsminister. Björklund har nu reella möjligheter att omsätta sina idéer i praktiken, vilket illustreras av det nya skollagsförslaget som lades fram i juni 2009. Där föreslås bland annat så kallad försittning (att eleven får komma till skolan innan dagens början som straff för dåligt uppförande), avstängning av bråkiga elever och beslagtagande av "störande föremål" (Skollagen, 2009, s. 380-386).

När Jan Björklund gjorde entré i det politiska samtalet var det vissa som höjde på ögonbrynen åt hans "gammalmodiga" syn på disciplin, man skämtade om hans bakgrund som officer och härledde hans krav på tuffare tag till Folkpartiets allmänna rörelse bort från den socialliberala "snällismen". Drygt tio år senare verkar hans idéer ha slagit rot även hos den socialdemokratiska oppositionen¹ och han har åtminstone delvis stöd av de båda lärarfacken². Den tidvis högljudda kritiken mot Björklunds verklighetsbeskrivning verkar, i alla fall för tillfället, ha tystnat. Att kräva mer ordning och reda i skolan ses inte som så konstigt längre, det är istället den som vill hävda andra ideal som blir avkrävd en förklaring.

I Jan Björklunds bild av den skötsamme, flitige eleven intar begreppet disciplin en central position. Men vad innebär disciplin egentligen? Vad består disciplin av, hur skapas den och hur upprätthålls den? En person som sysselsatt sig med dessa frågor är idéhistorikern Michel Foucault.

När jag kom i kontakt med Foucaults idéer för första gången upplevde jag dem som en kraftfull verktygslåda som kunde användas till att avtäcka och avslöja samband och strukturer som man först inte trodde existerade. När jag läser en text kan jag ibland drabbas av en obekvä, pockande känsla som jag inte kan sätta fingret på. Foucaults teori om hur maktstrukturer manifesteras genom språket kan då fungera som ett viktigt hjälpmedel för att kunna se bortom textens ytstruktur. Det är inte av en slump som hans skrifter varit en stor inspirationskälla för feministisk och postkolonial textanalys (Mills, 2003, s. 29-30), som ju bland annat sysslar med att blottlägga patriarkala respektive eurocentriska drag i till synes neutrala texter.

Min tanke med detta arbete är att utgå från Michel Foucaults tankegångar i en studie av Jan Björklunds skolpolitiska inställning i ordningsfrågan. På så sätt hoppas jag kunna visa på mönster och strukturer i det som kan tyckas vara lösryckt och flytande.

En rad forskare i pedagogik har ställt sig kritiska till Jan Björklunds skolpolitik³. Dessa baserar ofta sin argumentering på empirisk grund, vilket är gott och väl. Vad jag vill tillföra rent utbildningsvetenskapligt är en något annorlunda infallsvinkel, där jag med den foucaultska analysens metod försöker tydliggöra Björklunds position. En debatt är alltid enklare att föra när man känner till respektive parterers agendor.

¹ "Ända sedan valförlusten 2006 har [socialdemokraternas skolpolitiska taleskvinna Marie] Granlund utmejslat en ny socialdemokratisk skolpolitik tillsammans med Mona Sahlin. De ser skolan som det område där partiet kanske tydligast hamnat på defensiven. Mona Sahlin har via egna uttalanden och ett särskilt rådslag närmat sig folkpartiets kravpolitik för skolan. Numera kräver hon fler lektioner, mer kunskap och mer läxläsning. Hon vill att även socialdemokraternas skolpolitik förknippas med honnörsord som ordning, reda, trygghet och studiero - centrala begrepp i fp-retoriken" (Sydsvenskan, 2008-05-20)

² Se exempelvis debattartikeln "Slopa tidiga betyg så kan vi göra upp" (Dagens Nyheter 2007-12-29)

³ Se exempelvis artiklarna "Underkänt, folkpartiet" (Aftonbladet, 2002-02-26) och "Risk att politikerna vilseleder skolorna" (Dagens Nyheter 2008-09-28)

För mig som blivande lärare är frågan kring disciplin en ständigt pågående tankeprocess. Hur ska jag exempelvis behandla en elev som kommer för sent till lektionen? Ska jag inte låtas om det, ska jag påpeka det eller ska jag till och med låsa dörren och förhindra att nämnda elev ens kan ta sig in i lektionssalen? Hur ska jag gå tillväga med en elev som lämnar in en hemtenta för sent? Ska jag ge eleven mer tid eller underkänna direkt? Var ska jag dra gränsen för vilket språkbruk som tolereras i klassrummet? Är sexistiskt språkbruk okej? Om inte, hur definierar jag vad som är sexism? Hur ska jag som vuxen agera, är det jag ensam som sätter normerna, eller har eleverna en roll att spela? Var går gränsen mellan konstruktivt, humant beteende och det som är destruktivt och repressivt? Detta är i högsta grad relevanta frågor som kommer kunna kopplas till mitt examensarbete.

Redan nu vill jag tydliggöra en sak: en kritisk infallsvinkel på begreppet disciplin är inte liktydigt med ett förkastande av *all* sorts disciplin. Även om Foucaults kritiserade hur disciplinen tar sig uttryck i det moderna samhället ansåg han att ett visst mått av disciplin är mer eller mindre nödvändig i mellanmännsliga relationer. Ja, han ansåg till och med att disciplin kan vara produktiv och nyttig (Gore, 1998, s. 236). Det är när disciplinen används i förtryckande syften som den bör påpekas och bekämpas enligt Foucault.

Det är en fin linje mellan korrekt maktutövande och maktmissbruk. Alla har vi väl minnen av lärare som gick för långt i sin bestämmanderätt och kränkte elever. Detta är något som antagligen förekommer mer eller mindre dagligen i klassrum runtom i landet. Därför är en diskussion kring disciplin av stor vikt, vilket man också kan finna stöd för i styrdokumentet. I LPF94 står det bland annat "Tendenser till trakasserier och annan kränkande behandling skall aktivt motverkas" (Lärarens handbok, 2008, s. 59). Detta gäller självklart inte bara elever emellan, utan i lika hög grad mellan lärare och elev. Längre fram i dokumentet blir detta mer konkret utformat som en del av de riktlinjer som ställts upp för lärarens agerande gentemot eleverna; "läraren skall visa respekt för den enskilda eleven och i det vardagliga arbetet ha ett demokratiskt förhållningssätt" (ibid., s. 70). Vad ett "demokratiskt förhållningssätt" är kan man tolka på olika sätt. Personligen väljer jag att tolka det som att lärare bör göra ett aktivt ställningstagande mot förtryck och översitteri, och även försöka förmedla detta agerande även till eleverna.

Vidare bör skolan aktivt ifrågasätta och granska sina egna metoder, både de rent pedagogiska såväl som de mer repressiva metoderna. På en skola jag gjorde VFU på låste lärarna dörren till klassrummet några minuter in på lektionen, och vägrade öppna den för de som kommit för sent. Är detta korrekt ur en pedagogisk synvinkel, att förhindra elever från att ta till sig undervisningen? I LPF94 står det "För att en skola skall utvecklas måste den fortlöpande ifrågasätta sina undervisningsmål och arbetsformer, utvärdera sina resultat och pröva nya metoder (ibid., s. 63).

2. Syfte och frågeställningar

Mitt syfte är att studera hur makt och disciplin gestaltar sig i praktiken. Med utgångspunkt i Michel Foucaults teorier kommer jag att granska ett antal skolpolitiska uttalanden av Jan Björklund. Genom den diskursanalys jag kommer genomföra, och i den påföljande diskussionen, hoppas jag kunna tillföra några nya aspekter i det pågående pedagogiska

samtalet. Jag vill också belysa själva den teori jag använder mig av och se hur den förhåller sig till det empiriska materialet.

En frågeställning kan formuleras som följande; "Vilka disciplinära tekniker kan man finna i skolpolitiska yttranden fällda av Jan Björklund?"

De yttrande jag undersöker härstammar dels från Björklunds tid som oppositionspolitiker, dels från hans tid som minister. Utifrån detta formar jag en andra, jämförande frågeställning; "Finns det några skillnader i de yttranden som fällts i oppositionsposition respektive regeringsposition?"

3. Teoretisk anknytning

I detta avsnitt kommer jag gå igenom de delar av Michel Foucaults teorier som är relevanta för denna uppsats, samt två modernare tillämpningar av hans idéer. Dels rör det sig om en formalisering av hans exempel på så kallade disciplinerings tekniker, gjord av Jennifer M. Gore, dels en modell för diskursanalys som jag hämtat från Margaret Walshaw.

3.1 Michel Foucault

Michel Foucault (1926-1984) är en av nittonhundratalets mest inflytelserika tänkare. Hans idéer har påverkat forskningen inom en rad humanistiska ämnen såsom litteraturvetenskap, sociologi, historia, kriminologi och socialantropologi. Hans teorier har, skriver Roddy Nilsson i boken *Foucault – en introduktion*, ”trängt så djupt in i vetenskapen och kulturdebatten att många av hans tankegångar [...] blivit en del i den akademiska och kulturella diskussionen på ett sätt som gör att vi inte längre har klart för oss varifrån de kommer” (Nilsson, 2008, s. 9).

Inflytandet från Foucault kan sägas vara viktigt framförallt på grund av två orsaker. För det första på grund av hans *metod*, som i korthet går ut på ett förnekande av den normalt rådande synen på människans historia som en linjär, konstant utveckling mot en allt förnuftigare och mer human värld. Historien är inte alls kontinuerlig, menar Foucault, utan består av en mängd skillnader och uppbrott. Det Foucault, som var idéhistoriker i grunden, intresserade sig för var att studera dessa skillnader och uppbrott och hur de tagit sig uttryck i kvarlämnade skriftliga dokument.

Foucault anses dessutom nydanande på grund av de *forskningsområden* han sysselsatte sig med. Han riktade fokus mot samhällsgrupper som tidigare negligerats eller bara vidrörts flyktigt av forskare, såsom mentalsjuka, kriminella och sexuella avvikare. Detta gjorde han i sina tre mest kända böcker; *Vansinnets historia* (1961), *Övervakning och straff* (1975) och det oavslutade verket *Sexualitetens historia* (1976-1984).

I *Vansinnets historia* skildrar Foucault framväxten av den moderna psykiatrin. Från att mentalsjuka under många århundraden setts som naturliga inslag i den europeiska samhällsbilden började man under 1500-talet spärra in de människor man uppfattade som galna. Förfarandet berodde delvis på de sociala problem som ökade lavinartat på kontinenten under denna tid. Men enligt Foucault hade det även en djupare innebörd, det handlade om ”en brytning mellan förnuft och icke-förnuft” (ibid., s. 27), där det hade börjat anses viktigt att peka ut och avskärma de personer som avvek från det normala.

Förhållandena på de inrättningar där de vansinniga hölls inspärrade var ofta vidriga, och det var först i och med den moderna läkarvetenskapens inrättande i slutet av 1700-talet som metoderna reformerades. De vansinniga sågs nu som sjuka som kunde botas genom medicinsk behandling och terapi. Detta förändrade förhållningssätt har traditionellt setts som ett framsteg i medmänsklighetens och förnuftets namn. Men Foucault vänder på perspektivet och menar att förtrycket mot de vansinniga blev ännu värre ju mer moderna metoderna blev; ”långt ifrån att befria de psykiskt sjuka kom den moderna psykiatrin att stänga in dem i en ny sorts bojar. Asylen var inte en fri domän för observation, diagnostik och terapi, den var en plats där man blev anklagad, bedömd och dömd och från vilken man bara blev fri genom interioriserandet av denna process i det psykologiska djupet, dvs. genom självanklagelser” (ibid., s. 30). Psykiatrins främsta förtryckarmekanism låg alltså inte i den nog så hämmande och styrande psykofarmakan, eller i möjligheten till livslång inspärning, utan i terapins målsättning att få den vansinnige att inse sitt fel, göra avbön och anpassa sig till de normalas värld.

Vansinnets historia var Foucaults första angrepp på det västerländska förnuftet och dess förgivettagna sanningar. Den medicinska kunskap som existerar i vårt nutida samhälle betraktar Foucault inte som objektivt giltig, utan som ett perspektiv bland andra. Det är inte sannare eller falskare än medeltidens sätt att beskriva vansinniga som mer djuriska än mänskliga (Mills, 2003, s. 99), Behandlandet av de vansinniga är inte på något moraliskt plan bättre nu än förr, det är bara mer effektivt och rationellt.

En liknande tes driver Foucault i *Övervakning och straff*. I denna bok skildrar han straffets förändring i Europa, från plågsamma, närmast tortyrlika kroppsbestraffningar och avrättningar på offentlig plats, till dagens tidsbestämda fängelsedomar där fångarna göms undan i samhällets utkanter. Den traditionella synen på kriminalvårdens utveckling påminner om synsättet på mentalsjukhusen; kroppsstraffen avskaffades i humanitetens namn, och i och med den liberala ideologins dominans under 1800-talet reformerades de smutsiga och trånga fängelserna successivt till att bli mer och mer människovärdiga inrättningar. Målet var inte längre att fysiskt straffa en brottsling, utan att ändra den

dömdes inställning och få den att bli en laglydig individ. Foucault ser dock inte fängelsernas ersättande av kroppsstraffen som ett led i ett humanistiskt framåtskridande, utan som ett mer effektiviserat förtryck. "Det främsta avsikten var inte heller [...] att rehabilitera brottslingarna utan att öka och effektivisera kontrollen [...] inte att straffa mindre utan att straffa effektivare" (Nilsson, 2008, s. 111). Fängelserna kom enligt Foucault att bli centrala för framväxten av den moderna disciplinapparaten. Förfaranden som idag är mer eller mindre accepterade inslag i vardagen (kameraövervakning på allmän plats, drogtestar vid nyanställningar, metalldetektorer på flygplatser) har sitt ursprung i fängelsesystemet och har sedermera sakta introducerats i samhället utanför murarna.

I *Sexualitetens historia* skildras bland annat hur kategorierna heterosexuella och homosexuella först konstruerades i och med den moderna vetenskapens behov av att klassificera och organisera världen, och på grund av normalitetens behov av att särskilja det främmande och avvikande (Mills, 2003, s. 85). Antagligen fanns det här för Foucault en personlig relevans i argumenteringen, han var en av Frankrikes första öppna homosexuella personer. 1984 avled han i sviterna av AIDS och kunde därför aldrig slutföra sin stora sexualitetsstudie, som han i planerade band bland annat skulle fokusera på konstruerandet och kontrollerandet av barns och kvinnors sexuella beteende (Nilsson, 2008, s. 113).

3.2 Makt

Det vanligaste sättet att se på makt är att se det som en *egenskap* som innehas av en specifik person eller en grupp personer (exempelvis en kung, en regering, Polisen etc.) Makt handlar enligt denna uppfattning om hierarki, om en uppdelning mellan de som har makt och de som inte har makt.

Foucault avvisade detta synsätt som alldeles för snävt, han menade att risken är stor att man stirrar sig blind på dem som för tillfället sitter i styrande ställning och då förbiser de maktstrukturer som involverar *hela* samhället, hur makten genomsyrar alla sociala relationer, allt samspel människor emellan. Makt kan enligt Foucault inte innehas utan att samtidigt *utövas*. Makt existerar alltså enbart som *aktivitet* (ibid., s. 85). Foucault förnekar inte att samhället är ojämnt och hierarkiskt, han är medveten om att det existerar klassklyftor och könsförtryck, men han anser att ett för snävt fokus på dessa förhållanden tar bort fokus från maktens föränderliga och dynamiska karaktär; "makt ska studeras som något som cirkulerar i ett ständigt spel där olika krafter och verkningar griper in i varandra, omformas och upplöses [...] Detta innebär också att styrkeförhållandena alltid kan förändras, de som är i överläge vid ett tillfälle kan vid ett annat hamna i underläge, och tvärtom" (ibid., s. 86).

Ett annat vanligt synsätt på makt är att förknippa det med våld. Staten vaktas av polisen som har våldsmonopol, historiens kungar skyddades av sina riddare, den undre världens maffiabossar har sina livvakter och torpeder och så vidare. Men även om Foucault ägnade en stor del av sitt författarskap åt att analysera makt skrev han relativt lite om maktens fysiska våldsutövning. Foucault menar att makten i det moderna samhället inte hade kunnat vara så stabil och tolererad som den är om den litat till brutala, tydliga repressionsmetoder. Istället har andra förfaranden utvecklats, som i många fall är helt fredliga men nog så verkningsfulla: "Huruvida makten är effektiv står i proportion till hur väl dess mekanismer är dolda. Följaktligen bör den som är intresserad av att studera hur makten verkar inte fastna i en analys av dess mest synliga och repressiva sidor utan ständigt söka efter dess mindre framträdande drag, efter dess många 'små' och ofta vardagliga uttryck" (ibid., s. 89).

Denna vardagsnivå av maktutövningen kallade Foucault för "maktens mikrofysik" (Nilsson, s. 94), och den handlar om hur vi som individer korrigerar och kontrollerar oss själva och våra medmänniskor i ett till stora delar omedvetet, disciplinerande beteende. Den disciplinära maktteknikens framväxt under de senaste århundradena skildrar Foucault utförligt i ovan nämnda *Övervakning och straff*. Utvecklingen av fängelserna innebar möjligheten till en alltmer förfinad styrning av de människor som befann sig därinne. Successivt överfördes kunskapen om hur man disciplinerar personer vidare till ungdomsanstalter, militärförläggningar, sjukhus och sedermera även till vanliga skolor.

Foucault själv skriver: "Denna nya politiska anatomi har inte helt plötsligt 'uppfunnits', man bör inte betrakta den som en upptäckt utan snarare som resultatet av en mängd smärre, spridda processer av olika ursprung, som sammanfaller, upprepas eller imiterar varandra, söker stöd hos varandra, skiljer sig i fråga om tillämpningsområde men strålar samman och undan för undan låter en generell metod avteckna sig" (Foucault, 2003, s. 163).

De nya kontrollmetoderna var inte lika spektakulära som gamla tiders torgtillställningar där brottslingar och andra avvikare plågades till allmänhetens jubel, snarare var de undanglidande och krävde uppmärksamhet för att upptäckas; "Det rör sig om små knep i besittning av en vidsträckt spridningsförmåga, om subtila, skenbart oskyldiga, men djupt misstroagna mekanismer, som svarar mot ordningar man inte vågar erkänna [...] Vill man beskriva dem, måste man dröja vid detaljerna och fästa sig vid småsaker" (ibid., s. 164).

En likhet gentemot tidigare former av maktutövning fanns dock – fokuseringen på kroppen som sådan. Men där man tidigare angripit själva kroppens fysik, riktade man nu in sig på en styrning av kropparna i tid och rum. Kropparna kunde tillhöra fångar, soldater eller vanliga skolelever, objektet var egentligen oväsentligt, det viktiga var kontrollerandet och styrandet. Noggrant regleras *var* en kropp ska befinna sig (i cellen, i klassrummet etc.), och *när* den ska utföra ett specifikt moment (fångelsedagens strikta tider, skolschemat etc.). Regleringar finns också för *hur* kroppen ska se ut eller bete sig (fången ska vara hel och ren, eleven ska sitta still i sin bänk etc.). Minsta avvikelse blir nu möjlig att bestraffa; i och med att den disciplinära makten införs ökar mängden förseelser som är möjliga att utsätta för repressalier drastiskt; "Det som lyder under det disciplinära straffsystemet är försummelsen, allt inadekvat, allt som avviker från regeln, alla sidosprång. Allt som befinner sig inom det icke-överensstämmandes oändliga område är straffbart" (ibid., s. 209). Foucault räknar upp en rad beteenden som kunde (och kan) bli föremål för bestraffning, exempelvis försening, frånvaro, avbrott i arbetet, ouppmärksamhet, vårdslöshet, bristande flit, oartighet, ohörsamhet, oförskämndhet, bristande renlighet, oblyghet och oanständighet. "Det gäller att göra de allra minsta delarna av uppförandet straffbara" (ibid., s. 208-209).

Disciplinen syftar till att så många som möjligt ska räta sig i ledet, att så få som möjligt ska avvika från den av makten satta agendan. Foucault kallar detta för att den disciplinära makten "normaliserar" (ibid., s. 214). Det kan handla om att skolelever ska studera flitigt så att de inte blir ungdomsbrottslingar, att soldater ska följa order i strid så att fiendesidan inte vinner eller att arbetsföra vuxna ska slita efter bästa förmåga ser till att marknadssystemet fungerar. Ju fler som hjälper till att hålla igång mekanismerna desto effektivare blir maskineriet. Överhuvudtaget är *effektiviteten* central för att förstå den disciplinära makten. Foucault skriver att makten strävar efter att kosta så lite som möjligt; "ekonomiskt genom att minska utgifterna, politiskt genom att uppträda diskret, inte exterioriseras så mycket, förbli relativt osynlig och väcka svagt motstånd" (ibid., s. 254).

För att den disciplinära makten ska fungera, för att förseelserna och avvikandet från normen ska upptäckas, krävs någon form av övervakning. Den mest förfinade tekniken för denna kontroll såg Foucault i den engelske sjuttonhundratalsfilosofen Jeremy Benthams fängelsemodell Panopticon. Bentham designade detta, i praktiken aldrig helt realiserade, fängelse enligt "det allseende ögats princip". I stora drag består fängelset av en rad celler grupperade i en cirkel med ett övervakningstorn i mitten. Genom ett sinnrikt system av vinklar och speglar är det möjligt för fängvaktarna att se precis allt som fångarna i cellerna företar sig, men det är omöjligt för fångarna att se sina övervakare. Fångarna vet att de när som helst kan vara bevakade, vilket skapar ett självreglerande beteende och onödiggör ständig kontroll som i ett normalt fängelse. Bentham stannade dock inte vid kontrollen av fångarna, utan tänkte sig även att fängvaktarna skulle övervakas av andra kontrollanter. "Därmed kunde en hel hierarki av kontroll- och disciplineringsrelationer etableras" (Nilsson, s. 108-109).

Även om Foucault själv inte uttalat drar paralleller till dagens övervakningssamhälle är det många som spunnit vidare på hans idéer om "det allseende ögat" och hur det skapar självreglerande individer. Med den moderna tekniken är det möjligt att i detalj följa en individs förehavanden, precis som det var möjligt för övervakarna i Panopticon att se in i fångens cell. Man kan fråga sig på vilket sätt vetenskapen om att ens internetvanor kartläggs

av företag som Google eller att ens e-posttrafik avlyssnas av FRA påverkar ens vardagliga beteende. Allt vad vi säger och gör kan i princip avlyssnas. Vad får det för medvetna och omedvetna effekter?

3.2.1 Disciplinteori

De idéer Michel Foucault framför i *Övervakning och straff* är tankeväckande och för vissa kanske till och med provocerande. Men det rör sig knappast om någon färdig formaliserad modell färdig att applicera i ett vetenskapligt arbete. För att göra det enklare för mig i den kommande analysen väljer jag därför att använda mig av en forskningsrapport där just detta görs; formaliserandet av ett antal av de idéer Foucault på sitt mer skissartade sätt presenterade några decennier tidigare.

I sin text "Disciplining Bodies: On the Continuity of Power Relations in Pedagogy" redogör Jennifer M. Gore för en undersökning hon gjort kring hur disciplinära metoder tar sig uttryck i olika undervisningsgrupper. De grupper hon undersökte var en gymnastikklass på high school-nivå, en lärarutbildningsklass, en feministisk bokcirkel och en diskussionsgrupp för kvinnor. Hennes mål var att studera hur de tekniker i "maktens mikrofysik" som Foucault skriver om tar sig uttryck i vardagliga situationer. I studien kom hon fram till att maktrelationer är närvarande hela tiden då människor möts och samtalar. Även i de sammanhang då deltagarna utifrån exempelvis ett ideologiskt ställningstagande säger sig ta avstånd från maktrelationer, så som i fallet med den feministiska bokcirkeln, kunde Gore notera en rad disciplinerande beteenden; "no site was free of power relations and no site 'escaped' the use of techniques of power. Rather, as the examples demonstrate, the broad techniques used in the exercise of power relations were found in the radical and mainstream, and the institutionalized and noninstitutionalized sites" (Gore, 1998, s. 245).

I sin studie ville Gore undersöka *olika* typer av disciplinerande beteenden, och hur vanliga de olika typerna var i jämförelse med varandra. Utifrån Foucaults beskrivningar av den disciplinära makten i *Övervakning och straff* formulerar hon åtta olika disciplintekniker. De är följande: övervakning, normalisering, exkludering, klassificering, distribution, individualisering, totalisering och reglering.

Övervakning definieras som "supervising, closely observing, watching, threatening to watch, or expecting to be watched" (ibid., s. 235). Precis som i ovan nämnda exemplet med Panopticon behövs alltså ingen uppenbar övervakare vara närvarande, hotet om eller tron på att vara sedd kan vara disciplinerande.

Normalisering har redan nämnts, det handlar om ett uppvisande av den samhälleliga normen exempelvis i form av åsikter, uppförande eller utseende, och innehåller ett mer eller mindre uttalat krav på att tillhöra denna norm (ibid., s. 236). Några samhälleliga normer vi har är att man ska vara för demokrati, man får inte bruka våld mot sina medmänniskor och man bör ha kläder på sig när man rör sig utomhus.

Exkludering är normaliseringens motsats. Här pekar man ut det som avviker från normen, det som är fel och orätt på ett eller annat sätt. Det kan handla om pedofiler, bidragsfuskare eller personer som uppmanar till terrorhandlingar.

Klassificering handlar om att organisera, katalogisera och jämföra olika individer eller grupper med varandra. Foucault betonade ofta att behovet av att mäta, dokumentera, studera och så vidare är grunden till den moderna epok som vi lever i, vilket han beskriver i boken *Vetandets arkeologi*. Ett klassificeringstänkande innebär för Foucault möjliggörandet av ett "vi och dom-tänkande", och är själva förutsättningen för normaliserings-/exkluderingsteknikerna (ibid., s. 239).

Distribution handlar om kroppens roll i maktrelationerna, vilket vidrörts ovan. Kroppar, exempelvis elever, arrangeras i tid och rum, de isoleras, separeras, för samman och så vidare. Elever som kommer för sent till en lektion brister i distributionens tidskrav, och kan exempelvis straffas med en rumslig distribution – kvarsittning (ibid., s. 240).

Individualisering beskrivs som "giving individual character to oneself" (ibid., s. 242). Det man gör är att peka ut sig själv som ett led i en disciplinerande process, exempelvis när mamman säger till sin dotter "Ja, jag skulle då aldrig ta på mig en så kort kjol", eller när en

personen som vet att det inte bara är den som gjort fel självmant tar på sig all skuld inför kollektivet, "Det var *jag* som stökade ner i uppehållsrummet".

Totalisering är motsatsen till individualisering. Det beskrivs som "the specification of collectives, giving collective character" (ibid., s. 242). Ofta används ordet "vi" för att åstadkomma detta; "I Sverige gör *vi* inte så". Men totalisering kan också handla om att peka ut en specifik grupp och ge dem en kollektiv egenskap, exempelvis "ungdomar är så lata nuförtiden".

Reglering, slutligen, är det explicita uttalandet av existerande regler, lagar, förbud och så vidare, med syftet att styra människors beteende (ibid., s. 243).

Dessa åtta disciplinerings tekniker kommer jag leta efter i Jan Björklunds skolpolitiska uttalanden.

3.3 Diskurs

Den traditionella synen på vetenskaperna är att man sysslat med att försöka förstå mer och mer och lära sig mer och mer om det ämne man studerar. Men när Foucault jämförde hur exempelvis medicinvetenskapen sett på kroppsliga sjukdomar och hur dessa ska behandlas under olika epoker märker han hur fundamentalt olika de *föremål* man studerat varit (exempelvis vad som var en sjukdom och vad som inte var det) och vilket *språk* man formulerat sig på (exempelvis genom alkemistiska termer eller kemistiska termer). Foucault menade att det rörde sig om väsensskilda betraktelsesätt, om olika typer av regler för vad som kunde sägas och vad som i sin tur var omöjligt att säga (Nilsson, 2008, s. 53). Exempelvis kunde en läkare på 1800-talet anse att en kvinna som var sexuellt utlevelsefylld på allmän plats var sjuk och skulle vårdas. Att kvinnan bara gav utlopp för en naturlig upphetsning fanns inte ens i begreppsapparaten; kvinnors utåtagerande beteende räknades som hysteri och därmed som något fel och sjukt. På samma sätt skulle en cancerpatient som kommer till ett sjukhus 2009 inte få svaret att sjukdomen beror på en obalans i kroppsliga energier och kan åtgärdas genom att han eller hon dricker stora mängder hett vatten.

Olika ämnen och vetenskaper har alltså sett väldigt annorlunda ut under olika epoker. Den sammanlagda mängden yttranden (tal och text) som ett ämne producerat under en viss epok kallar Foucault för en *diskurs*. Varje diskurs styrs av regler och strukturer för vad som kan sägas, och det är dessa som Foucault intresserar sig för att kartlägga (Mills, 2003, s. 53). Så fort man yttrar sig om något, eller ens tänker på något, deltar man i den rådande diskursen inom ämnet. Att prata om skolfrågor skulle exempelvis vara att delta i den allmänna skoldiskursen, och då förhåller man sig till vissa förgivettagna förhållningsregler. Vissa kanske provoceras av det, men Foucault lämnade ganska litet utrymme för det individuella subjektets tankefrihet; "it is difficult, if not impossible, to think and express oneself outside these discursive constraints because, in doing so, one would be considered to be mad or incomprehensible by others" (ibid., s. 57). Att i ett samtal om skolan exempelvis föreslå att skolan ska vara helt valfri, även för små barn, skulle framställa en som konstig i andras ögon. På samma sätt skulle nog folk reagera om man föreslog att man bör införa kvantfysik som ett ämne på lågstadiet. Det är med andra ord inte främst för sin egen skull som man anpassar sig till den rådande diskursen, utan för andra.

En diskurs är för Foucault alltid förenad med makt. "In every society the production of discourse is at once controlled, selected, organized and redistributed by a certain number of procedures" (ibid., s. 57). Makten anger exempelvis skillnaden mellan de som är friska och de som är galna (en skolminister som skulle försöka driva igenom ovan nämnda kvantfysikförslag skulle nog ses som mentalsjuk av många), vad som är tillåtet och vad som är tabu (exempelvis om en biologilärare på sexualundervisningen rent konkret visar barnen hur de ska onanera), vad som är sant och vad som är falskt (på 1500-talet var det "sant" att solen roterade kring Jorden). Alla språkliga yttranden som görs tar därför del i de ständigt pågående maktprocesserna. Varje yttrande innebär ett val.

Foucault har ibland kritiserats för sin ståndpunkt att "allt är diskurs" (Nilsson, 2008, s. 64), som setts som allt för kategoriskt eller till och med verklighetsförnekande. Foucault har dock aldrig menat att verkligheten inte existerar oberoende av vad som sägs om den. Men

han hävdar att den först blir meningsfull för oss människor då vi pratar eller tänker något om den. En skog som brinner är i sig meningslös, men om de observeras av en människa som utbrister "Oj, en skogsbrand!", då har branden fått betydelse, och samtidigt blivit en del i en diskurs, exempelvis i en ekologisk eller ekonomisk sådan.

Syftet med diskursbegreppet var för Foucault att peka på hur föränderlig och formbar beskrivningen av verkligheten är, att påvisa att det inte finns något sådant som eviga sanningar eller vattentäta teorier. Allt handlar om hur makten formulerat sig i det för tillfället rådande samhället (Mills, 2003, s. 58).

Även om Foucault kan upplevas som pessimistisk rörande människors möjligheter att agera bortom diskursernas strukturer ger hans teori ändå hopp just på grund av den föränderlighet han påvisar. Makt och därmed diskurser har skiftat genom historien, de som har varit förtryckta har ibland slagit tillbaka. Dagens system är inte heller konstant, det kommer förändras, och sedan förändras igen (Nilsson, 2008, s. 66).

3.3.1 Diskursanalys

På samma sätt som med disciplinerings teknikerna är det ingen färdig modell för så kallad diskursanalys som presenteras i Foucaults böcker. Utformandet av diskursanalyser var något som forskningen efter Foucault tog på sig att göra. Jag anser det därför säkrare ur ett vetenskapligt perspektiv att använda mig av en sådan specifik analys än att själv utforma en analysmodell utifrån Foucaults idéer. Den modell jag kommer använda mig av, hämtad från *Working with Foucault in Education* av Margaret Walshaw, har jag valt av två skäl. Dels är den förhållandevis enkel och lättöverskådlig, dels passar den särskilt bra i det här fallet då Walshaw specialiserat sig på utbildningsvetenskapliga problem.

I boken beskriver Walshaw hur man rent konkret kan gå tillväga för att exempelvis analysera skolpolitiska dokument. I ett eget exempel analyserar Walshaw en kursplan i matematik från Nya Zeeland som vid ett första intryck verkar vara författad i det välvilliga syftet att stärka flickors ställning i matematikundervisningen. Vid en närmare analys visar sig kursplanen dock innehålla nedlåtande värderingar och dessutom basera sig på en inkorrekt beskrivning av flickors matematiska förmågor. Dessa värderingar och beskrivningar riskerar sedan att överföras och "besannas" av de flickor som utsätts för kursplanens idéer (Walshaw, 2007, s. 46-57).

Vad gäller diskurser understryker Walshaw att man bör undvika att se dem som enbart en samling texter, som språk och inget mer; "what distinguishes Foucaults understanding of discourse from language is *context*. In fact, discourses only make sense within contexts" (ibid., s. 40). Hon poängterar det faktum att språkliga yttranden i hög grad påverkar verkligheten, att det någon säger eller skriver ofta får konsekvenser för andra människor: "discursivity is not simply a way of organising *what* people say and do; it is also a way of *organising actual people and their systems*" (ibid., s. 41).

Just de konsekvenser en text eller ett yttrande kan få för andra människor är något man specifikt kan leta efter när man gör en diskursanalys. Detta kallar Walshaw för "a fashion of subjectivity" (ibid., s. 44), på svenska ungefär förandet av subjekt. Enligt Foucault syftar ju maktens aktivitet till att forma fram skötsamma och användbara individer (se ovan). I en diskursanalys som kartlägger disciplinerings tekniker man därför leta efter yttranden som gör just detta.

Det Foucault själv gjorde i böcker som *Vansinnets historia* och *Övervakning och straff* var ett slags ett slags tidiga diskursanalyser. Sedan dess har förfarandet utvecklats, och diskursanalys är nu en brett använd arbetsmetod inom en rad akademiska ämnen. Olika varianter existerar, den variant Walshaw ansluter sig till kallas för *kritisk diskursanalys*.

Den kritiska diskursanalysen utgår från lingvistiska (språkliga) beståndsdelar, så som meningars grammatiska uppbyggnad, ordval, hur ord kopplas samman med varandra, hur olika ordklasser används och så vidare. Viktigt är att de språkliga satserna inte ses som isolerade, utan att de ingår i ett socialt sammanhang som får faktiska verkningar på den värld där de yttras. Genom att studera dels språket, dels dess verkningar, kan man kartlägga hur makt rent konkret tar sig form inom ramarna för en diskurs (ibid., s. 44).

Metoden är enligt Walshaw praktisk eftersom den främst är tänkt att användas för att studera vardagligt, naturligt språk (exempelvis talat språk), och även för dess förmåga att blottlägga det som till synes är dolt; "The fascinating point [...] is that it is able to capture a sense of the unspoken underlying what is said or written. What's more, it is theoretically powerful, in that it constantly engages theory and practice in a continuous process of inquiry" (ibid., s. 49).

Rent konkret kan tillvägagångssättet i den kritiska diskursanalysen beskrivas som en trestegsprocess. När man ska analysera en text tar man först reda på vilken kontext den är tillkommen i. Vem talar eller skriver? Varför? Vad är bakgrunden till det som sägs?

Därefter går man igenom språkets beståndsdelar för att se hur meningar och ord förhåller sig till varandra, och till verkligheten. Hur beskrivs något, vilka adjektiv använder man? Vilka verb kopplas samman med olika sorters människor eller grupper? Vilka konnotationer, underförstådda bibetydelser, kan man finna i de olika ordvalen? Vilka stilistiska drag kan man hitta?

I den sista delen knyts den språkliga analysen samman med teori, exempelvis Foucaults idéer om makt och disciplin. Vilka maktrelationer kan skönjas i texten? Hur yttrar sig de disciplinära metoderna? Hur påverkar språket rent konkret de individer som berörs i texten? (ibid., s. 49-53).

4 Design och metod

Ovan har jag gått igenom Michel Foucaults maktteori, och hur han beskriver hur maktrelationer tar sig uttryck i språkliga system och satser, diskurser. Jag har vidare visat hur man med enkla medel kan använda dessa idéer för att genomföra en så kallad diskursanalys, och hur idéerna om disciplin kan kategoriseras i åtta olika former. Mitt mål är nu att sammanföra dessa olika delar för att genomföra en analys av ett antal nyhetsartiklar där Jan Björklund gör skolpolitiska uttalanden som har med ordningsfrågor att göra.

Totalt sett handlar det om tjugo artiklar. Tio av artiklarna härstammar från Björklunds tid som oppositionspolitiker (2000-2006), och tio av artiklarna är från den tid han varit i regeringsställning (2006 och framåt). Anledningen till denna uppdelning är att jag vill göra en jämförelse mellan de två perioderna – har någon förändring i användandet av disciplineringsmetoder skett?

Låt oss stanna upp en stund rörande den eventuella förändringen mellan de båda perioderna. Här kan man tänka sig tre möjliga alternativ; a) det har skett en markant ökning av användandet, b) det har skett en markant minskning av användandet respektive c)

förhållandet är i stort sett oförändrat. Dessa tre alternativ går att härleda till tre olika teoretiska uppfattningar om makt.

Det första antagandet, att det skett en ökning, bygger på den så att säga traditionella uppfattningen om makt, som beskrevs ovan som att se makt som "en *egenskap* som innehas av en specifik person eller en grupp personer [...] Makt handlar enligt denna uppfattning om hierarki, om en uppdelning mellan de som har makt och de som inte har makt". Enligt denna teori bör Björklund använda sig av disciplinerings tekniker i högre grad då han har formell makt än då han befinner sig i opposition.

Alternativ *b*) väljer jag att kalla för "defensivitetshypotesen". Detta bygger på en sorts common sense-uppfattning om hur politiker fungerar. En politiker i opposition är kritisk, aggressiv och offensiv medan en politiker som innehar formell makt och då är den som är ytterst ansvarig för den aktuella situationen är mer defensivt inriktad. Dessa båda beteenden får enligt hypotesen genomslag i maktutövningen, då oppositionspolitikern i högre grad än politikern med formell makt använder sig av olika disciplinära tekniker i sitt agerande.

Alternativ *c*) är det som ligger närmast i linje med Foucaults uppfattning om makt, som vi sett varnade för riskerna med att man "stirrar sig blind på dem som för tillfället sitter i styrande ställning och då förbiser de maktstrukturer som involverar *hela* samhället, hur makten genomsyrar alla sociala relationer, allt samspel människor emellan". Enligt Foucault borde det spela liten eller ingen roll huruvida Björklund innehar formell makt eller ej; hans maktutövande, där disciplinerings teknikerna ingår, handlar mer om aktivitet än en aktuell position.

Eftersom jag utgår från Foucaults maktteori i uppsatsen antar jag att alternativ *c*) kommer visa sig gälla då en jämförelse görs, att läget är oförändrat.

Att jag valt just tjugo texter beror på att jag anser det vara en rent omfångsmässigt rimlig mängd för den här typen av arbete. Jag tror inte att resultaten skulle skilja sig markant om jag analyserat fyrtio eller sextio artiklar.

Ursprungligen hade jag inte bara tänkt studera Björklunds uttalanden i nyhetsartiklar, där ju hans yttranden är återgivna i andra hand av en journalist, utan även använda mig av texter som är direkt skrivna av honom, såsom riksdagsmotioner, debattartiklar, lagförslag och så vidare. Detta hade kunnat leda till fördjupade jämförelser vid sidan om den periodmässiga jämförelsen, nämligen mellan olika texttyper – yttrar sig Björklund annorlunda rörande disciplin i olika textmässiga sammanhang? Är han till exempel mer återhållsam i riksdagsmotioner än i debattartiklar? Tyvärr fick jag överge denna plan, på grund av två skäl. Dels på grund av omfångsfrågan – risken var att uppsatsen skulle svälla till för stora proportioner. Men framförallt upplevde jag under förarbetet ett problem med att hitta relevanta texter. Det var förhållandevis få texter av andra typer än nyhetsartiklar där Björklund diskuterade ordningsfrågor, och om jag exempelvis hittade en lämplig debattartikel från oppositionstiden hade jag svårt att hitta en korresponderande sådan från regeringstiden. Detta problem kan förvisso peka mot nog så intressanta frågor att ställa sig, möjligen inom ramarna för en annan uppsats – är det så att Björklund framför sin politik om ordning och reda främst genom nyhetsmedierna? Gäller detta även för andra delar av hans politik, och om så är fallet, vad säger det om det politiska samtalet i stort?

För att återgå till de nyhetsartiklar jag beslöt mig för att hålla mig till gick urvalet av dem till på följande sätt: på pressklippsamlingarna Mediearkivet och Presstext sökte jag på "Jan Björklund" i kombination med nyckelord som "skola", "elev", "disciplin", "ordning", "skolk", "flum" och så vidare. I det rikliga resultatet valde jag slumpmässigt ut artiklar till de båda grupperna (grupp A för opposition, grupp B för regeringsställning). Med slumpmässigt menar jag att jag enbart noterade rubrikerna till artiklarna och inte läste själva brödtexten innan jag valde ut dem för noggrannare granskning. Därefter kontrollerade jag om artiklarna innehöll direktcitat eller referat av uttalanden som Jan Björklund gjort. Vid de fall då jag inte fann citat eller referat valde jag på nytt en artikel enligt samma metod. När jag fått fram tjugo artiklar med uttalanden arrangerade jag med kronologiskt (A1-A10 respektive B1-B10).

I diskursanalyserna koncentrerar jag mig på två saker. Dels kommer jag leta efter förekomster av Jennifer M. Gores åtta formaliserade disciplineringstekniker, dels kommer jag leta efter tecken på det Margaret Walshaw kallar för formande av subjekt. Gore har jag gått igenom ganska ingående ovan, vad gäller formandet av subjekt krävs här en utvikning.

I ett skolpolitiskt sammanhang existerar ett antal olika subjekt (individer) som i slutändan är de aktörer som utgör skolans värld. Den enskilde eleven är den mest uppenbare exponenten för disciplinering, men det är ett misstag att stanna här. Skolan är ju arbetsplats för en rad olika yrkespersoner, framför allt lärare. Att anta att vissa av Björklunds yttranden kan vara direkt eller indirekt riktade mot dessa är därför ganska självklart. En annan grupp av individer som inte ska räknas bort är föräldrarna; särskilt i de lägre skolåldrarna är föräldrar en viktig deltagare i det dagliga skolarbetet, och som sådana viktiga möjliga exponenter för disciplineringsförsök. Här utformas tre kategorier; formade av elevsubjekt, formade av lärarsubjekt och formade av föräldrasubjekt. I diskursanalyserna kommer jag leta efter förekomster av detta. Precis som i fallet med disciplineringsteknikerna antar jag att ingen förändring sker mellan de båda perioderna, då det enligt Foucault spelar liten eller ingen roll huruvida maktaktören har formell makt eller ej.

De båda delmomenten i analyserna kan sammanfattas i nedanstående analyschema. Ett analyschema underlättar överblicken och gör uppsatsens jämförande moment mer lättläst. Jag har på förhand fyllt i mitt väntade resultat.

Typ av disciplineringsteknik	Uttalanden gjorda i opposition 2000-2006	Uttalanden gjorda i regeringsställning 2006-2009
Övervakning	X förekomster	X förekomster, oförändrat
Normalisering	X förekomster	X förekomster, oförändrat
Exkludering	X förekomster	X förekomster, oförändrat
Klassificering	X förekomster	X förekomster, oförändrat
Distribution	X förekomster	X förekomster, oförändrat
Individualisering	X förekomster	X förekomster, oförändrat

Totalisering	X förekomster	X förekomster, oförändrat
Reglering	X förekomster	X förekomster, oförändrat

Formande av subjekt	Uttalanden gjorda i opposition 2000-2006	Uttalanden gjorda i regeringsställning 2006-2009
Elevsjektet	X förekomster	X förekomster, oförändrat
Lärarsjektet	X förekomster	X förekomster, oförändrat
Föräldrasjektet	X förekomster	X förekomster, oförändrat

Några metodologiska funderingar: ett visst reliabilitetsproblem kan uppstå rörande undersökningsmaterialet. Känt är det förhållande att en person som blir intervjuad i media sedan inte känner igen sina uttalanden i tryckt form; "så där sa jag inte". Kan man lita på att Jan Björklund verkligen sagt det som står i artiklarna? Tre skäl talar för detta. För det första är de tidningar varur artiklarna härstammar i de flesta fall rikstäckande, stora institutioner med hög pålitlighetsfaktor. För det andra finns ju möjligheten till efterhandskorrigering av citat; om Björklund eller någon i hans stab anser att han är felciterad bör de rimligen kontakta den aktuella tidningen och kräva en korrigering. Både Mediearkivet och Presstext har den funktionen att det är de i efterhand korrigerade artiklarna som visas. För det tredje kan man av den sammanlagda mängden uttalanden i många olika artiklar särskilja ett visst mönster. Inget av de uttalanden jag hittat av Björklund utmärker sig som särskilt exceptionellt eller udda, snarare följer han en ganska tydlig och rak linje.

Vad gäller begreppsvaliditeten kan man fundera kring Gores åtta former för disciplinära metoder. Vissa metoder kan tyckas delvis flyta samman, exempelvis klassificering och totalisering. För att säkerställa en god begreppsvaliditet är det ju viktigt att veta vad begreppet man använder sig av egentligen står för, vad det mäter (Esaïasson m.fl., 2007, s. 65). Även Gore uppmärksammar detta problem, och noterar att det i många av de situationer hon undersökt är möjligt att tolka in i stort sett alla åtta former (Gore, 2003, s. 235). Hon menar dock att man bara bör ange de former som uttryckligen går att påvisa i den text eller det tal man undersöker, och att varje angiven form bör förklaras med ett argument. Själv anser jag att det ändå kvarstår en viss risk för begreppsförvirring, men så länge man är medveten om detta går det ändå att leva med problemet. Meningen är nämligen inte att stirra sig blind på de åtta formerna som fundamentalt *olika* kategorier, såsom exempelvis färger eller siffror är olika. Istället rör det sig om varianter av en och samma grundmetod, disciplineringen.

Vad gäller möjligheten till att generalisera resultaten är det uppenbart att någon statistisk generalisering inte är aktuell. Däremot skulle man kunna säga att en analytisk generalisering är möjlig. Jag påstår mig inte säga något heltäckande och definitivt om Björklunds skolpolitik, däremot anser jag mig kunna spåra vissa intressanta drag som även tåls att jämföras med andra tendenser i samhället.

Rörande själva metoden diskursanalys har Göran Bergström och Kristina Boréus i metodboken *Textens mening och makt* en rad intressanta invändningar, eller snarare påpekanden om saker man bör vara uppmärksam på då man använder sig av den. För det första tar de upp det faktum att praktiken diskursanalys blivit vitt använd inom olika humanvetenskapliga inriktningar, men att forskare inom olika discipliner ofta menar väldigt olika saker och följer olika traditioner. Därför är det viktigt att definiera vad man menar med diskursanalys och berätta vilken tradition man följer (Bergström och Boréus, 2005, s. 306). I denna uppsats utgår jag alltså från Foucault, och använder den specifika vidareutvecklingen kritisk diskursanalys.

Vidare tar Bergström och Boréus upp några problem av mer vetenskapsfilosofisk karaktär. En risk med diskursanalysernas betoning på språket är att verkligheten reduceras till obetydlighet, att man helt enkelt riskerar att hamna i en idealistisk uppfattning om verkligheten (Bergström och Boréus, 2005, s. 349). Det här är en vanlig kritik mot Foucault, särskilt från marxistiskt håll, att han reducerar historien till en kamp mellan olika idéer och kunskapsuppfattningar. Men precis som Bergström och Boréus påpekar kan inte diskurser uppstå ur tomma intet; de har alltid en materiell grundorsak. Detta hävdade också Foucault, till exempel var han noga med att påpeka att skiftningarna i synen på psykiskt sjuka hade materiella grundorsaker (Nilsson, 2008, s. 27). Inom den kritiska diskursanalysen som jag utgår från i denna uppsats är man särskilt noggrann med att betona diskursens kontextuella dimension, texten man analyserar måste kopplas in i ett sammanhang. Därför skriver jag en kort kringhistorik till varje analyserat uttalande som Jan Björklund gör.

Bergström och Boréus menar också att den relativism som är inbakad i diskursanalysen kan innebära ett problem (Bergström och Boréus, 2005, s. 350). Relativism innebär att det inte finns några eviga sanningar eller någon säker källa till fast kunskap. Detta är en vetenskapssyn som Foucault ofta ger uttryck för; han hävdar att dagens medicinvetenskap inte är mer "sann" än den på medeltiden, det är bara olika sätt för makten att agera mot individerna. Rent filosofiskt får relativismen problem eftersom den kan vändas mot de egna påståendena; om det inte finns något sådant som sant eller falskt är även det man själv hävdar knappast sant - relativismen blir med andra ord självupphävande. Detta kan bemötas genom hävdandet av så kallad perspektivism, att man anlägger olika perspektiv på verkligheten. I ett perspektiv kan de påståenden man gör vara sanna, men i ett annat perspektiv kan de vara tveksamma eller till och med falska. Jag skulle själv vilja skriva in mig i denna tradition; de påståenden jag gör om Jan Björklunds idéer anser jag inte vara fastslagna sanningar utan just en uppfattning bland flera. Även andra förklaringsmodeller är giltiga, en studie av samma uttalanden som jag använt mig av med exempelvis psykoanalytisk ingångspunkt skulle antagligen ge helt andra svar än det jag kommit fram till. Därmed inte sagt att något av angreppssätten är mindre giltigt, snarare kan de komplettera varandra.

Vidare skriver Bergström och Boréus att "diskursanalysen saknar möjligheter att lyfta fram agenterna eller subjekten i form av människor av kött och blod. Diskursanalys tillhandahåller ingen teori om enskilda människor eller om grupper av människor i samhällen" (Bergström och Boréus, 2005, s. 351). Detta är en ofta förekommande invändning mot den strukturalistiska historieuppfattning som bland annat Foucault utgick ifrån. Inom traditionell historievetenskap har man ofta sysselsatt sig med enskilda personers inverkan på historiens gång, ofta då mäktiga män såsom kungar, härförare, profeter och så vidare. Som berättades i teoridelen ville Foucault bryta med denna i hans ögon naiva uppfattning om maktens funktioner, och dessutom berätta om grupper i samhället som sällan tidigare fått en röst. Hans fjärmande från den individbaserade uppfattningen gick dock kanske ibland lite väl långt; när man läser Foucault får man då och då känslan av att de människor han berättar om är viljelösa robotar som maniskt utför det diskursen ålagd dem att göra. Inom den kritiska diskursanalysen har man dock delvis frångått denna princip och ett flertal moderna studier fokuserar på enskilda personers agerande inom en diskurs⁴

⁴ En av de mest kända studierna genomfördes av den kritiska diskursanalysens "fader", Norman Fairclough. Han studerade brittiska Labours utveckling under Tony Blairs ledning, där partiet gick från att ha varit traditionellt

(Bergström och Boréus, 2005, s. 351). I denna uppsats gör jag också så genom att fokusera på just Jan Björklund.

Avslutningsvis pekar Bergström och Boréus på ett vanligt förekommande problem med diskursanalyser, nämligen en bristfällig koppling mellan det empiriska materialet och själva analysen; ”Eftersom en diskursanalys förutsätter flera steg finns en risk att man avstår från att visa hur man gått till väga i någon del av studien” (Bergström och Boréus, 2005, s. 352). De betonar vikten av genomskinlighet och uppmanar till att låta citat ta en större plats i analysen. I min uppsats löser jag genomskinligheten genom att med tydliga analyscheman visa på de begrepp jag söker efter i texten. Jag skriver också ut de fullständiga citat jag använder mig av. Egentligen skulle jag kunna ha med artiklarna i sin helhet för att visa på att inga manipulationer, strykningar eller tillägg gjorts, men av utrymmesskäl har jag valt att låta bli.

5 Undersökning

Nedan kommer jag att presentera mina diskursanalyser av de tjugo artiklarna med Jan Björklunds uttalanden.

Artiklarna sätts först in i en kontext, så att sammanhanget blir klarare för läsaren. Dessutom påpekar ju Walshaw vikten av att poängtera hur språk och verklighet hänger samman genom diskursen.

Därefter följer själva utdraget ur artikeln. Av utrymmesskäl publicerar jag enbart artiklarnas rubriker, relevanta beskrivningar, frågor och referat av journalisten samt Jan Björklunds svar, angivna i kursiv stil. Jag anger också vilken tidning artikeln publicerades i, datum och upphovsman.

Sedan kommer själva analysen. Dels genomsöker jag uttalandena i den aktuella artikeln för att hitta några av de åtta disciplineringstekniker som Gore listar, och kommenterar vid behov dessa. Dels letar jag efter tendenser till forandet av subjekt, som Walshaw tar upp i sina diskursanalyser. Det kan antingen handla om forandet av elevsubjekt, lärarsubjekt eller föräldrasubjekt.

socialdemokratiskt till att hämta intryck från nyliberalt håll. Fairclough genomförde bland annat diskursanalyser av ett antal tal hållna av Tony Blair.

A. Jan Björklund i opposition (2000-2009)

A1 "Elever borde få sparkas ut", Expressen 001128, artikelförfattare Magnus Hellberg.

Kontext: Artikeln utgår från ett fall av mobbning i Stockholmsområdet som blev väldigt omskrivet i media, där en pojke bland annat blivit uthängd från ett fönster, tjugofem meter ovanför skolgården. Jan Björklund, dåvarande skolborgarråd för Folkpartiet i Stockholm, skickade en skrivelse till skollagsutredningen och krävde en regelskärpning. Han ville ge mer makt åt rektorerna, så att de lättare kunde förflytta elever som mobbade andra elever.

[...] Skolborgarrådet Jan Björklund, fp, kräver nu i ett brev att rektorer ska kunna sparka ut stökiga elever: *Disciplinen måste bli hårdare*, säger han [...] *Jag är mycket upprörd. Det gjorde ont i magen när jag fick veta vad den här lille killen hade blivit utsatt för [...] Jag vill att rektorer ska kunna skicka skriftliga varningar hem till stökiga elevers föräldrar. Alternativet är att tvångsförflytta eller stänga av elever mot deras vilja [...] Mer disciplin, är det tanken? Absolut. Den enda disciplinåtgärd som finns idag är att visa ut en elev från återstoden av en lektion, enligt svensk grundskoleförordning. På gymnasiet finns det något större befogenheter. Skulle Jacobs mobbare stängts av? Det kunde ha varit ett sånt fall. Men jag vill inte kritisera rektorn, han gjorde vad han kunde med gällande lagstiftning. Mobbning har pågått länge, borde inte du som skolborgarråd agerat tidigare? Hela Sverige skulle ha gjort det. Men visst, jag borde kanske ha agerat ännu mer och ännu snabbare.*

Analys: I sina uttalanden anslår Björklund en personlig ton; "jag är mycket upprörd", "det gjorde ont i magen" på honom när han fick höra om vad eleven blev utsatt för. Här är det fråga om en individualisering, Björklund placerar in sig själv och sina känslor som subjekt för att ge eftertryck åt det han vill förändra, nämligen hur åtgärderna kring elever som mobbar ser ut.

Genom uttrycket "Hela Sverige" skapas en gruppkänsla, uppmaning till alla svenskar att de borde reagera mot mobbningen och acceptera att hårdare regler införs. Det är en totalisering, uppståndandet av ett samstämmigt kollektiv.

Björklund beskriver rent konkret hur rektorer ska hålla koll på stökiga elever och skicka skriftliga varningar hem till deras föräldrar. Här krävs ett ganska avancerat system, och man kan med fog hävda att Björklund genom dessa konkretiseringar använder sig av disciplineringsmekanismen övervakning. Björklund beskriver även olika åtgärder för att utestänga eleven från undervisningsrummet, det vill säga han använder sig av distribution.

I uttalandena kan man vidare se ett försök till formande av elevsubjektet. Genom det uttalade hotet om förflyttning, att eleven riskerar att skickas till en ny och okänd plats med negativa effekter som ökad restid och risken att tappa kontakten med sina gamla kompisar, kan ett självreglerande beteende upprättas där eleven håller sig lugn, inte trakasserar andra elever och så vidare.

A2 "Kasta ut busarna!", Expressen 010209, artikelförfattare Anna Wahlgren.

Kontext: Författaren och debattören Linda Skugge har några dagar tidigare skrivit i Expressen om ett återbesök hon gjorde på sin gamla högstadieskola, ett ställe hon beskriver som "en krigszon". Nu kräver hon att man ska kunna "splittra grupper och sätta eleverna på olika skolor". I uppföljningsartikeln får hon stöd av Jan Björklund.

[...] *När elever ägnar huvuddelen av sin skoltid till att trakassera har det gått för långt*, säger Jan Björklund [...] *Lärare och rektorer behöver samhällets stöd för att upprätthålla normer i skolan*, säger skolborgarrådet. *Vad ska betraktas som en stökig elev? På en skola söder om stan finns ett gäng med fyra-fem 16-åriga grabbar som har utvecklat en väldigt destruktiv subkultur i sitt gäng. De har tagit över hela ledarskapet i skolan. Både andra elever och vuxna är rädda för att gå till skolan. Om man kan splittra det gänget och flytta killarna till var sin skola, så skulle var och en av*

grabbarna inte vara så kaviga, säger Jan Björklund. Flyttas inte bara problemet till nästa skola? Om man flyttar en elev så hjälper det inte. Det här bygger ju på att ett gäng elever ska splittras. I södra Sverige blev nyligen en tolvårig kille utsatt för oralsex av två 15-åriga killar. Tolvåringen vägrade att gå till skolan, han ville inte möta 15-åringarna, vilket är fullt förståeligt. Eftersom skolan och rektorn inte gör något har det slutat med att 15-åringarna går kvar i skolan och tolvåringen är hemma. Fullständigt orimligt, tycker Jan Björklund. Är tvångsförflyttningen förenlig med skollagen? Skollagen är extremt luddig i de här avseendena. Jag hårdtolkar verkligen skollagen, där står det att om inga andra åtgärder hjälper, så får kommunen vidta lämpliga åtgärder. Och då gör jag bedömningen att lämpliga åtgärder kan vara att flytta elever, säger Jan Björklund.

Analys: Dessa uttalanden syftar uppenbarligen till att måla upp en tudelad värld av ”vi och dom”, det är de normala och skötsamma eleverna, och de konstiga som mobbar. Björklund beskriver de utpekade mobbarna ganska ingående och särskiljer dem tydligt från normen, de har till och med utvecklat en ”destruktiv subkultur”, alltså en avvikelse från majoritetskulturen. Här är det fråga om en tydlig exkludering. Indelandet av skolan som en plats av mobbare, mobbade och ”utomstående” formar sig också till en klassificering med en uppenbar hierarki – att vara mobbad är gott, att vara mobbare är ont.

Då Björklund även talar om att förflytta elever som mobbar använder han sig även av disciplineringsmekanismen distribution.

Björklunds definition av vad som är en ”stökig elev” är intressant, och här kan man se hur diskursen verkar för formandet av elevsubjektet. Det är oklart om Björklund syftar på ett specifikt fall eller fabulerar fritt, klart är i alla fall att han gör en könsbestämning; den stökige eleven är en kille. Killen ingår i ett ”gäng”, något som för tankarna till kriminella sammanslutningar. Gänget har vidare utvecklat en ”destruktiv subkultur”. Genom att bestämma den stökige eleven på detta specifika sätt skapar Björklund en mall som människor kan placera in tänkta och reella personer i. Den enskilde eleven får förhålla sig till detta, antingen om man själv riskerar att placeras in i denna mall, att det så att säga blir en självuppfyllande profetia, eller hur man ser på klasskompisar som uppfyller detta beteende; genom att behandla vissa (manliga) elever som om de är en slags skolgårdens gängmedlemmar stärks de i sitt förväntade beteende som ”stökiga”.

A3 ”Hårt språk och fula ord i skolan”, DN 020228, artikelförfattare Lenita Jällhage.

Kontext: En undersökning från Temo rörande elevers språkvanor visar att femtio procent av eleverna i Stockholm tycker att det används ett för hårt språkbruk i skolan. Enligt en annan undersökning från Skolverket visar att sjuttiosex procent av eleverna i hela landet tycker att språkbruket är för hårt. Artikelförfattaren frågar sig huruvida acceptansen för hårt språkbruk är större i Stockholm än i resten av landet.

[...] Antingen är alltså toleransen för ”hårt språk” högre i Stockholmsskolorna eller så förefaller Stockholmsungdomarna vara betydligt lenare i munnen? För mig är det tillräckligt allvarligt att hälften av eleverna kallar sina kamrater och lärare för fula ord. Vi måste som vuxna sätta gränser för sånt här, säger skolborgarrådet Jan Björklund.

Analys: I detta förhållandevis korta yttrande hinner Björklund ändå med att använda sig av tre olika disciplineringsmekanismer. Inledningsvis gör han en individualisering genom att placera in sig själv som subjekt. Björklund utgår sedan från en norm där man inte använder sig av svordomar eller okväden, och de elever som inte håller sig till normen pekas ut genom en exkludering. Vidare skapar han en grupp av alla vuxna och utgår från att de alla har en likformig uppfattning om att svordomar är av ondo, han gör alltså en totalisering.

Här är det återigen fråga om ett formerande av elevsubjektet. Genom att gå in på en sådan detalj som hur eleverna uttrycker sig ökar den totala kontrollen över deras beteende. ”Det

gäller att göra de allra minsta delarna av uppförandet straffbara”, skriver Foucault i *Övervakning och straff* (Foucault, 2003, s. 208-209). Eleverna måste anpassa sitt språkbruk, åtminstone så länge de befinner sig i klassrummet. Hur de konkreta ”gränserna” för språket ska dras säger Björklund inte, men man kan tänka sig att ett språk fritt från svordomar är en förutsättning för en toppnotering i de uppförandebetyg Björklund föreslagit.

A4 ”Svenska skolväldet ökar”, Hufvudstadsbladet 020210, artikelförfattare Johanna Törn-Mangs

Kontext: Journalisten har gjort en genomgång av incidenter på svenska skolor som det rapporterats om i media under 2001, och hon tycker sig se en tendens till ökat våld. Det handlar alltså inte om vetenskapligt belagda siffror, utan journalistens egen tolkning. I artikeln tillfrågas Jan Björklund huruvida den massmediala bilden av ett ökat våld stämmer, och han lämnar ett instämmande svar.

[...] *Det förekommer våld, hot om våld, mobbning och kränkande språkbruk i den svenska skolan idag*, säger han [...] Varför har det då blivit så här? Folkpartistiska skolborgarrådet Jan Björklund anser att våldet i skolan beror på den kultur som förhärskar i den svenska skolan, som byggts upp av socialdemokraterna under årtiondens lopp. – *I den svenska skolan har i många år funnits en attityd där lärarna ska vara kompisar med eleverna. Jag anser däremot att de vuxna i skolan måste våga vara vuxna, lärarna ska vara föredömen, fungera som auktoriteter.* Han betonar ändå att det inte är de enskilda lärarna som ska klandras för kompiskulturen. – *Om lärarna tagit en konflikt har de inte fått något stöd av ledningen. Istället har de blivit utskälda för att de tagit i för hårt.* Björklund anser att skolornas problem kan lösas genom en kulturförändring. Det ska vara ordning och reda i skolan och lärarna ska få mera makt. I Stockholm har han också lyckats genomföra en förändring som innebär att mobbare ska kunna flyttas till en annan skola, även om föräldrarna inte vill det.

Analys: I dessa ganska svepande och allmänna yttranden talar Björklund om olika skolkulturer och ställer dem mot varandra. Det finns bra kulturer, där lärare och elever har tydligt definierade platser i en hierarki, och det finns dåliga kulturer, där rollerna är sammanblandade och läraren är för mycket ”kompis”. Det här är ett uppenbart fall av klassificering.

Björklunds beskrivning av lärarkåren blir till en totalisering. Han ger lärarna en problematisk kollektiv egenskap, de är för kamratliga med eleverna, nu måste de ”våga vara vuxna”.

Till skillnad från de tre tidigare exemplen där uttalandena varit formade av elevsubjektet kan man här se tecken på formande av lärarsubjektet. Genom sina problemformuleringar och förslag på lösningar vill Björklund få lärarna att känna att de själva bär en del av skulden till den nuvarande situationen. Genom att ändra sitt agerande gentemot eleverna, exempelvis genom att återupprätta de tidigare hierarkierna, kan de bidra till att ordning och reda skapas.

A5 ”Kvarsittning förbjuds som straff i skolan”, Svenska Dagbladet 021128, artikelförfattare Lova Olsson

Kontext: Ett lagförslag har lagts fram av skollagskommittén om att slopa möjligheten till att straffa en elev med en timmes kvarsittning efter skoldagens slut. Förslaget ses som ”förlegat” av bland annat Miljöpartiets representant i kommittén. Jan Björklund är också med i kommittén, och han är mycket kritisk till förslaget.

[...] Stockholms förre skolborgarråd Jan Björklund (fp) [...] är kritisk till det han kallar ”flumpolitik”. – *Det här är ett stort steg åt fel håll. Ett slag i ansiktet på Sveriges lärare som behöver ökat stöd och ökade disciplinära befogenheter, inte mindre. Det här är förödande för läraryrkets*

auktoritet. Om förslaget klubbas igenom i riksdagen kommer det att bli ännu stökigare i skolan, tror Jan Björklund. Bara vetskapen om att det kan bli tal om kvarsittning har en preventiv effekt på bråkiga elever, säger han. – Det får inte anses omodernt att vilja upprätthålla ordning. Det är i högsta grad solidaritet med de svaga eleverna att det ska vara lugn och ro i klassrummet.

Analys: Återigen gör Björklund en klassificering genom att ställa ”bråkiga elever” mot ”svaga elever”. Det är intressant att se hur han använder sig av gruppen lågpresterande elever lite som det passar i olika situationer. Oftast framställs de i negativ dager, som en grupp det ska sällas krav på genom ökade krav, mer mätningar och åtgärder. Men som i det här fallet, när Björklund vill väcka sympati för sitt motstånd mot lagförslaget, vill han visa hur synd det är om dem. Uppdelningen mellan ”svaga” och ”bråkiga” elever är dock lite att blanda bort korten – ofta är ju de elever som bråkar även svaga studiemässigt.

Vidare använder sig Björklund av disciplinerings teknikerna distribution, i sitt propagerande mot avskaffandet av kvarsittningsstraffet, och totalisering, genom sättet han beskriver Sveriges lärarkår på. De är en grupp i kris som inte klarar sig utan Björklunds stöd, de är i stort sett handlingsförlamade utan hjälp i form av strängare lagstiftning.

Beskrivningen av lärarkåren kan också ses som ett formande av lärarsubjektet. Lärarna ska fås att identifiera sig med (borgerliga) politiker i allt större utsträckning. De är inte självständigt fungerande yrkespersoner, utan behöver ”ökat stöd”, politikerna ska ge dem ”ökade disciplinära befogenheter”. Lärarnas och politikernas intresse sammanfaller – lugn och ro skapat av ett tufft regelsystem. Härav följer också ett outtalat krav på underordning, där lärarna är underställda politikerna och ska stå i tacksamhetskuld till dem för att de räddar dem ur en katastrofal situation.

A6 ”Självförsvar på schemat skapar strid”, Dagens Nyheter 030404, artikelförfattare Eva Karin Gyllenberg.

Kontext: En utredning från Skolverket visar på att det är vanligt med sexuella trakasserier i skolan, var fjärde elev känner sig kränkt. Vänsterpartisten Inger Stark, ordförande i Stockholms stads Jämställdhetsråd, föreslår att alla flickor på stadens högstudier och gymnasieskolor ska erbjudas kurser i feministiskt självförsvar. Detta får Jan Björklund att reagera.

[...] Han har nu lagt en interpellation i kommunfullmäktige där han kritiserar Inger Stark för att ”komma med ynkliga förslag som inte går till botten med problemet”. – *Det är inte elevernas ansvar att se till att de inte blir mobbade. Det är skolans uppgift att se till att det råder ordning, reda och arbetsro*, säger Jan Björklund, som fnyser åt förslaget om feministiskt självförsvar: - *Jag har väl knappast gjort mig känd som pacifist, men jag måste säga att det är fullständigt sanslöst att lära eleverna karate. Sparkar på halsen kan vara direkt livsfarligt. Det här är bara flum, flum, flum*, säger Jan Björklund som har sitt eget recept på mobbningsproblemet: - *Ge lärarna disciplinära befogenheter. Det kan vara kvarsittning eller tillfälliga avstängningar i upp till två veckor.*

Analys: I sin negativt laddade framställning av feministiskt självförsvar gör Björklund en normalisering. I det normala samhället löser man inte konflikter med våld, fundamentalt för en liberal demokrati är polisens monopol på våldsutövning. Genom att syfta på sin tidigare karriär som yrkesofficer, ”jag har väl knappast gjort mig känd som pacifist”, gör han en individualisering. Slutligen använder han sig av distribution genom att tala om kvarsittning och tillfälliga avstängningar.

Björklund avvisar Inger Starks förslag eftersom det vill göra eleven till en aktiv, handlande part. ”Det är inte elevens ansvar att se till att de inte blir mobbade”, säger han. Här kan man se ett tydligt formande av elevsubjektet. Eleven ska vara passiv och låta skolledningen reda

ut saker och ting som är fel. Att själv agera mot kränkningar och annat riskerar att hota ordningen.

A7 ”Mobbare får stöd av Östros skollag”, NU 030508, artikelförfattare Kristina Bergström.

Kontext: En dom i kammarrätten har fastslagit att det strider mot skollagen att tvinga en elev att byta skola av disciplinära skäl. Jan Björklund oroas av att domen kan bli prejudicerande och uppmanar kommunstyrelsen att överklaga till regeringsrätten.

[...] Jan Björklund anser att domen är bedrövlig [...] – *Det här fallet är glasklart, även om det inte handlar om mobbning. Rader av professionella personer har varit inblandade. Rektorer, lärare och kuratorer har kommit fram till samma sak. Nu är det tydligt att det aldrig går att flytta på någon. Undantaget är att en mobbare kan flyttas om det är bra för mobbaren. Det är en sjuk position. Det är inte främst för mobbarens skull man vidtar en sådan åtgärd, även om den också kan behöva hjälp och stöd* [...] Jan Björklund anser att mobbingfrågan sammanfaller med jämställdhetsfrågan, på grund av att tjejer drabbas av grova könsord och dylikt. Men att skolan ska lära tjejerna självförsvar, som vänsterpartiet föreslagit, tycker han är nonsens. – *Vänsterpartiet har alltid varit emot all form av disciplin. Nu har det gått så långt att eleverna måste lära sig slåss. Vi är det land som gått längst i världen med att ta bort befogenheter för lärare. Lärarna har ett stort ansvar och därför måste de också ha befogenheter. Om djungelns lag råder, är det de svagaste som drabbas, säger Jan Björklund.*

Analys: Återigen handlar det om det normala samhällets avståndstagande från våld, det vill säga en normalisering. Genom att ställa grupperna mobbare och mobbade mot varandra gör Björklund en klassificering. Talet om förflyttningar av mobbare handlar om distribution.

På ett sätt som påminner om exemplen A4 och A5 beskriver Björklund här lärargruppen som i behov av hjälp. De ska fås att inse att de inte kan sköta sitt arbete fullgott utan långtgående befogenheter. De påminns om det stora ansvar de har, och att de då också måste få kunna agera hårt mot fridstörare. Det är alltså fråga om ett forfarande av lärarsubjektet.

A8 ”Klädreglerna kränker eleverna”, Dagens Nyheter 041002, artikelförfattare Staffan Lindberg

Kontext: Friskolan Maria Elementar införde 2004 klädregler för sina elever, bland annat förbud mot korta kjolar, piercingar och dyra märkeskläder. Detta ledde till protester bland annat från Föräldraalliansen och flera socionomer. I artikeln tillfrågas flera politiker om deras syn på saken, bland annat Jan Björklund.

[...] *I grunden är jag positiv till att skolor sätter upp sina egna normer. Men det måste ske i samråd med föräldrarna. Det kan vara svårt för en förälder att säga åt sina barn hur de ska klä sig. Så om de kan få den här typen av stöd från skolan är det jättebra.*

Analys: I detta korta uttalande kan man hitta tre disciplinerings tekniker. Björklund utgår från en normativ syn på kläder; det finns rätt och fel sätt att klä sig på; han gör en normalisering. Genom att utgå från att alla föräldrar har ett intresse av att styra sina barns klädval gör han en totalisering. Det direkta talet om klädreglerna är givetvis en reglering.

Här är det fråga om ett tydligt forfarande av föräldrasubjektet. Intressant är hur Björklund får det att låta som om klädreglerna primärt finns för föräldrarnas skull, reglerna fungerar som ett ”stöd” när föräldrarna ska styra sina barns utseende. Överhuvudtaget finns en underliggande uppmaning till föräldrarna att de ska styra sina barns beteende, att det är rätt av dem att kontrollera sådant som kläder, språkbruk, politiska åskådningar och så vidare.

A9 "Lärare bör rapportera till Säpo", Dagens Nyheter 050715, artikelförfattare Anja Gatu.

Kontext: Efter terrordåden i London 2005, som utfördes av unga män med brittiska medborgarskap som vuxit up under ordnade förhållanden och radikaliserats i tonåren, och efter skrivelser om en ökad radikalisering bland unga invandrarungdomar i Stockholms förorter, bland annat på Tensta gymnasium, lägger Folkpartiet ett förslag i utbildningsnämnden i Stockholm. Förslaget går ut på att Utbildningsförvaltningen ska samarbeta med Säkerhetspolisen, i praktiken vill man att lärare ska rapportera elever som uppvisar drag av radikal islamism.

[...] *I London var de som utförde bombdåden unga män strax över gymnasieåldern, säger Jan Björklund. Skolan är en miljö där många ungdomar finns och eleverna är i en ålder där man är väldigt påverkbar. Genom skolan kan man upptäcka inspirationskällor till religiös extremism.*

Analys: I detta ganska drastiska förslag, som hittills inte realiserats, använder sig Björklund av övervakning, då någon form av åsiktsregistrering skulle vara nödvändig för att lärarna skulle kunna skilja mellan vän och fiende och vilka ur den sistnämnda gruppen som ska inrapporteras till Säpo. Dels använder han sig av exkludering, genom att peka ut en specifik grupp (religiösa extremister) som samhällsfarlig. Beskrivningen av ungdomar som en stor och formbar massa som riskerar att hamna i klorna på personer med dolda avsikter kan räknas som en totalisering.

De citerade uttalandena säger inget specifikt som syftar till att forma subjekt, men med tanke på lagförslagets konkreta innehåll ändå räkna detta som ett forfarande av lärarsubjektet. Lärare ska påminnas om sin tjänstemannaroll, de står primärt i statens tjänst och ska hjälpa till att värna om den när den är hotad. Lärarna ska inte tro att de bara sysslar med undervisning och kunskapsförmedling; de har ett fostrande imperativ att följa och enligt läroplanen är de skyldiga att forma eleverna till goda demokrater.

A10 "Skolkare riskerar sitt studiebidrag", Svenska Dagbladet 060211, artikelförfattare Lova Olsson.

Kontext: Inför riksdagsvalet 2006 lägger den borgerliga Alliansens utbildningspolitiska arbetsgrupp fram en rad förslag, bland annat att skolk ska skrivas in i betyget och att upprepade frånvaro kan leda till att studiebidraget dras in för eleven. Jan Björklund är en av talespersonerna för förslaget.

[...] *Att återställa en hög studiedisciplin är en av Sveriges viktigaste framtidsfrågor. Det är inte genom skolk och kränkningar som vi hävdar oss i den globaliserade konkurrensen, säger Jan Björklund, folkpartiets skolpolitiska talesman [...] Sverige är världsledande i skolk. Att eleverna är närvarande i undervisningen är centralt, om de ska kunna nå kunskapsmålen. Men det här är också en uppfostringsfråga. Ingenstans i vuxenvärlden kan man komma och gå som man vill, säger Jan Björklund.*

Analys: Björklund hävdar att kampen mot skolket är "en uppfostringsfråga". Hans beskrivning av vuxenvärlden som unisont skötsam kan man givetvis ifrågasätta, men de facto använder han sig av en normalisering då han hävdar att det är normalt att närvara exakt när ens överordnade kräver det. Genom närvarokravet för elever använder sig Björklund av distribution. Vidare ställer han upp svenska elever och deras beteende som en bricka i ett internationellt spel, där jämförelser görs i konkurrensens namn; en klassificering. Här är det ett ganska tydligt forfarande av elevsubjektet. Genom yttrandet "Ingenstans i vuxenvärlden kan man komma och gå som man vill" vänder sig Björklund i stort sett direkt till de skolkande eleverna och kräver ett förändrat beteende.

B. Jan Björklund i regeringsställning (2006 och framåt)

B1 "Skolministern vill införa avstängning och kvarsittning", Göteborgs-Posten 061027, artikelförfattare Åsa Brevinge

Kontext: Göteborgs-Postens reporter besöker Jan Björklund på hans nya jobb som chef på utbildningsdepartementet, tre veckor efter Alliansens seger i riksdagsvalet. I intervjun uttrycker Björklund frustration över att många av hans planerade åtgärder verkar ta lång tid att genomföra.

[...] Hur realistiskt är målet om mer ordning och arbetsro i skolan bland dagens mer fritt uppfostrade barn? – *Det finns en målkonflikt, men skolan måste kräva närvaro på lektionerna och kan inte acceptera att elever kallar varandra vid grova könsord, skolan måste kräva allt det. Vems är felet? Är vi föräldrar för slappa? – Det är vi nog alla. Jag själv är för slapp och känner att jag är på väg att glida in i en curlingförälderroll.*

Analys: Björklund gör en normalisering då han ger exempel på olika beteenden som skolan ska uppfostra eleverna att anamma, närvaroplikt och städat språkbruk. Genom användandet av det vittomfattande "alla" gör han en totalisering. Syftandet på den egna personen i påståendet "Jag är själv för slapp" är en individualisering.

Man kan se tendenser till ett forfarande av föräldrasubjektet. Björklund beskriver en "målkonflikt" mellan föräldrars "fria" uppfostran och skolans uppfostran. Det här är intressant; föräldrar och skola har alltså helt eller delvis olika mål med sin uppfostran av barnen. Traditionellt har ju skolan setts som ett komplement till föräldrarna, som en hjälp. Björklund ställer här de båda grupperna som dels jämbördiga, dels konkurrerande. Kontentan av hans påståenden är att föräldrar, han själv inkluderad, är för slappa och att de borde bli mer stränga.

B2 "Skolministern hyllar lugnare GA-skolan", Sydsvenskan 070306, artikelförfattare Stig Strömkvist

Kontext: Gustav Adolfskolan i Landskrona hade tidigare haft stora ordningsproblem, vilket ledde till en tillfällig stängning. Efter öppnandet har hårdare tag införts, bland annat är det förbjudet att svära "ens om eleven skulle slå sig på tummen i slöjden". Skolminister Jan Björklund besöker skolan, som han håller fram som ett föredöme. Han är dock kritisk till en skolstrejk som en grupp tjejer inledde ett par månader tidigare efter att de tröttnat på det kränkande språkbruket.

Hårdare tag har gett resultat på riksbekanta GA-skolan i Landskrona. Och detta gillade skolminister Jan Björklund att få höra när han igår var på besök och talade med elever och lärare. – *Jag vill att lärarna ska vara auktoriteter och här ger många elever mig stöd för den tanken,* sa Björklund till Sydsvenskan [...] – *Enligt en internationell studie av OECD har svenska skolor störst problem med skolk, för sen ankomst, skadegörelse och ett kränkande språkbruk [...]* Enligt Björklund bottnar de stökiga skolorna i en politik som de senaste 35 åren sagt att lärarna ska vara kompisar med eleverna. – *Vi ska nu återupprätta vuxenauktoriteten och jag kan stifta lagar som ger den befogenheten. Vi ska lyssna till eleverna men de ska inte bestämma [...]* Jan Björklund säger att skolstrejker är fel men att flickorna i det här fallet sände ut ett rop på hjälp. Så hur borde de ha agerat? – *Idealet hade varit om signalerna gått fram på annat sätt,* sa skolminister Jan Björklund.

Analys: Björklund besitter i och med ministertillträdet en absolut maktposition; hans tal om hårdare disciplin är nu inte längre vallöften utan blivande lagförslag. Detta visar sig även i dessa uttalanden, då han hänvisar till sig själv som en faktor för förändring, "jag kan stifta lagar som ger den befogenheten". Det här är en individualisering. Det direkta talet om kommande lagar är en reglering. Hänvisandet till OECD-studien där svenska elever jämförs

med hur det är i andra länder är en klassificering. I det avslutande stycket vänder sig Björklund mot strejkande elever, vilket går i den svenska samförståndsandans tradition. I Sverige ska man lösa konflikter genom stillsamma förhandlingar, allt annat hotar den rådande ordningen. Det är alltså fråga om en normalisering.

Kanske är Björklund motståndare till strejker utifrån en ideologisk (liberal) ståndpunkt, men hans beskrivning av skolstrejken som "ett rop på hjälp" säger även något om hans syn på elever i allmänhet. Elever kan inte agera självständigt utifrån sin situation och sina åsikter, verkar Björklund tycka. En strejk kan inte vara ett positivt initiativ som kan peka mot förändring, det är "fel". I bästa fall kan det leda till att de som bestämmer märker orättvisorna och "hjälper" de strejkande. Här avslöjar Björklund sitt ovanifrånperspektiv – förändring sker uppifrån och ner. På det nationella planet är det han och hans underlydande som verkställer förändringen, på det lokala planet är det rektorer och lärare. Att elever börjar från andra hållet och försöker ändra uppåt genom att exempelvis vägra gå till en skola där man blir kallad för hora eller fitta, det är inte rätt tycker Björklund. Hans uttalanden kan alltså ses som ett forfarande av elevsubjektet. Elever ska vara passiva och låta sig styras, inte tvärtom.

B3 "Björklund vill ta kontrollen över religiösa friskolor", Sydsvenskan 070818, artikelförfattare Olle Lönnaeus

Kontext: Journalisten följer med Jan Björklund när denne talar på en konferens för lärare på Hotell Öresund i Skåne. Under talet drar Björklund fram ett gult och ett rött kort och gör en jämförelse mellan skolans och fotbollens olika regelsystem, till publikens förtjusning. I den uppföljande intervjun pratar Björklund bland annat om vikten av att reglera religiösa friskolor eftersom där finns "tendenser till ökad extremism".

Plötsligt håller Björklund upp ett gult och ett rött kort framför lärarna, likt en fotbollsdomare. – *Tänk om det inte fanns disciplin och regler i en fotbollsmatch. Om en spelare som sparkade en annan i skrevet inte blev utvisad. Skulle det skapa trygghet på plan? [...]* Om du får gå gratis i skolan är det något samhället ger dig. Då är du skyldig att anstränga dig.

Analys: Genom att hänvisa till fotbollsvärldens regelsystem gör Björklund, om än i metaforisk mening, en reglering. Inom ramarna för metaforen, utvisningen för att ha sparkat en motspelare i skrevet, använder han sig också av distribution.

Det avslutande kommentaren (som Björklund faller i en längre utläggning om Folkpartiets utveckling från att vara ett socialliberalt parti till att ha blivit ett "kravställarparti") kan ses som en normalisering; samhället ställer upp för dig, då är du skyldig att ställa upp för samhället och dess värderingar.

Den sistnämnda disciplineringsmekanismen kan även ses som ett forfarande av elevsubjektet. Som elev är du skyldig att anpassa dig, det kan röra allt från studieflikt till närvaro och ett städat språk. Innehållet i kraven är egentligen oväsentligt – det är anpassningen, det underdåniga beteendet som är det centrala.

Björklund gör här en omdefiniering av välfärdsbegreppet, som är ganska vanlig i liberala kretsar. Individerna i samhället har inte främst en samling rättigheter, utan framförallt en rad skyldigheter. Allt som ges kostnadsfritt måste komma med en motprestation – skolan är gratis, då är man "skyldig att anstränga sig". För några decennier sedan kunde det anses som en självklarhet att skolan skulle vara gratis för alla, och därmed punkt. Vad man nu lyckats göra är att skapa ett problem, en tvetydighet i denna kostnadsfrihet. Därifrån är steget inte så väldigt långt till att de facto kostnadsbelägga skolgången, vilket Björklund dock i nuläget tar avstånd från. Samtidigt kan man ifrågasätta hela synsättet att skolan är "gratis". Den är ju faktiskt finansierad genom skattepengar, så föräldrarna betalar ju även idag för att deras barn ska få gå i skolan. Vad man däremot inte gör är att ta ut en särskild avgift.

B4 "Skolorna hann före nya lagen – hårdare disciplin redan införd", Sydsvenskan 080212, artikelförfattare Erik Magnusson

Kontext: Jan Björklund håller tal på Katedralskolan i Lund. Han gör en referens till Hermodsdalsskolan i Malmö, som fick stängas på grund av problem kopplade till en grupp ungdomar på skolan. Björklund tycker sig se en tendens till att skolor vågar agera hårdare mot ordningsstörningar. Juridiskt sett begår de lagöverträdelser, men Björklund lovar att ändra skollagen till dessa skolors fördel.

Trots att de saknar egentligt lagstöd tar flera svenska skolor nu tag i disciplinfrågor med skärpt auktoritet [...] utbildningsminister Jan Björklund välkomnar förändringen – *Debatten har svängt. Det är bra*, säger han [...] – *Eleverna ska inte vara rädda för sina lärare, men de ska ha respekt för dem*, sade utbildningsministern inför ett hundratal gymnasieelever. Redan innan den nya skollagen trätt i kraft säger sig Björklund ha märkt att många lärare och ett stort antal skolor valt att bli betydligt hårdare mot ordningsproblem och bråkiga elever. – *Det är en effekt av ett förändrat klimat. Det är bra. Sedan behövs det lagar också*, säger han. Enligt Björklund beror förändringarna på att rektorer och lärare varit uppmärksamma på de signaler om ökad disciplin som kommit från regeringen. Därför har de sett till att på olika sätt göra markeringar mot elever som inte lever upp till grundläggande disciplinkrav. Det är en utveckling som utbildningsministern välkomnar. – *Personalen har märkt att debatten svängt, att även socialdemokraterna omprövar sin skolpolitik. Därför har lärare och rektorer blivit tydligare med att se till att elever kommer i tid till lektionerna och tydligare med att se till att ordningsreglerna följs*, säger Björklund [...] Utbildningsministern vägrar dock att se de nya åtgärderna och den nya skollagen som "tuffare tag". – *Det är precis tvärtom. Om en fotbollsdomare har befogenhet att ingripa mot ruff talar det snarare emot tuffare tag. På Hermodsdalsskolan ledde ju skolans bristande befogenheter till att det blev tuffare tag för andra än de som bråkade.*

Analys: Det faktum att vissa skolor bryter mot rådande lagstiftning verkar inte bekymra Björklund, han tycker istället det är "bra" att skolorna redan agerar som om hans föreslagna förändringar redan genomförts. Att hålla sig till den existerande normen och inte begå fel är alltså inte en universell sanning för Björklund – regler och lagar behöver bara följas om de passar honom. Hela Björklunds resonemang om de kommande, tuffare lagarna är självklart en reglering.

Vidare använder Björklund sig av exkludering när han specifikt pekar ut de bråkiga eleverna och ställer dem mot resten av skolan. Han använder sig också av distribution i yttrandet om att elever ska komma i tid till lektionerna, och av totalisering i beskrivningen av all skolpersonal som ett kollektiv som tacksamt tar emot regeringens signaler om större befogenheter.

Björklund frammanar en bild av en pågående skiftning i lärarkåren; han "säger sig ha märkt" att lärare förändrat sitt beteende gentemot eleverna. Detta stödjer han alltså inte på någon typ av dokumentation, det är bara en allmän bild han själv har. Påståendena kan ses som försök till formande av lärarsubjektet, en slags uppmaning – se nu hur dina kollegor hoppar på tåget, gör det du också! Var inte kompis med eleverna, var en auktoritet istället!

B5 "Jag gillar att gå mot strömmen", Aftonbladet 080426, artikelförfattare Mustafa Can.

Kontext: Aftonbladet låter författaren Mustafa Can göra ett personporträtt av Jan Björklund. Artikeln är av kulturjournalistisk typ, med djupgående intervjufrågor där Can försöker komma bakom den vanliga politikerfasaden. Björklund pratar i långa, genomtänkta svar bland annat om sin uppväxt i textilarbetarstaden Skene, om varför han valde att engagera sig i Folkpartiet och om sin skolpolitik.

[...] Men vad är flumskolan? – *Det är en skolpolitik som skapades efter 1968 års vänstervåg, man tyckte inte att kunskapsresultat var det viktigaste. Man tog bort betygen, de centrala proven, och tyckte det var viktigare att eleverna får lära sig att jobba på vissa sätt i skolan än vad de lär sig. Vi ändrar på rätt mycket med den nya skolpolitiken, och den är ju kontroversiell [...]. Avsikten var att om man tar bort betygen och kraven och eleverna får bestämma mer, blir alla gladare och mer motiverade att lära sig. När jag utformar utbildningspolitik idag betyder mina egna erfarenheter väldigt mycket. Jag fick betyg från lågstadiet. Hade vi textilarbetargrabbar- och flickor fått bestämma och välja det som var roligt för stunden, eller det som våra föräldrar tyckte var viktigt, då hade jag inte suttit här idag. Det var en miljö där lärarna och skolan såg som sin uppgift att ge oss nya chanser, de ställde mycket krav och upprätthöll ordning i klassrummet. Jag tycker att den flummiga skolpolitiken i allra högsta grad är gammaldags idag. [...]. Socialister tycker att samhället ska ta ansvar för allting, liberalismen tycker att individen också själv ska ta ansvar för saker. Om man får en mycket bra utbildning betald av samhället har man också ansvar för att anstränga sig när man går i skolan.*

Analys: Hela artikeln är egentligen en enda lång individualisering, eftersom den är så centrerad på Björklunds bakgrund och personliga liv. När Björklund berättar om sin barndom i textilarbetarkretsar gör han en klassificering; han ser specifika problem med arbetarklassbarn (och deras föräldrar), exempelvis att man inte kan förstå sitt eget bästa. I den ideologiska särskiljningen mellan socialister och liberaler gör Björklund en totalisering; ”socialister tycker att samhället ska ta ansvar för allting”.

På samma sätt som i exempel B3 formar Björklund elevsubjektet genom att hänvisa till den skyldighet man som elev har att sköta sig när nu samhället betalar ens utbildning.

B6 ”Hur ska man få elever att inte skolka?”, Sydsvenskan 080519, artikelförfattare ej angiven

Kontext: Artikeln består av en kort enkät som anknyter till en aktuell debatt rörande indraget studiestöd för elever som är frånvarande för mycket från undervisningen.

[...] Skolminister Jan Björklund: – *Det är en blandning mellan att ställa mer krav och samtidigt öka motivationen. Det finns inga sjuåringar som är storskolkare från början, utan det är ett beteende som man utvecklar. Så fort man har en småskolkare måste skolan och föräldrarna vara extremt tydliga i sin reaktion. Om man låter det gå, då får vi storskolkare. Det är väldigt viktigt att vi reagerar tidigt och tydligt.*

Analys: För att kunna hålla koll på alla ”småskolkare” som riskerar att bli ”storskolkare” krävs ganska ingående kontroll och dokumentation, därför kan man säga att Björklund använder sig av disciplineringstekniken övervakning. Det krav han ställer på fullständig närvaro i klassrummet handlar om distribution. Indelningen mellan ”småskolkare” och ”storskolkare” är en klassificering. I yttrandet ”Det är väldigt viktigt att vi reagerar tidigt och tydligt” gör Björklund slutligen en totalisering.

Här finns tydliga exempel på ett formande av elevsubjektet, att få den individuella eleven att inse att även minsta frånvaro från skolan är fel och potentiellt farlig. Björklund talar om vikten av att slå till så snabbt som möjligt, när småskolkaren visar upp sitt beteende de första gångerna. Här knyter han an till det Foucault skriver om hur den disciplinära makten fokuserar på att angripa individens allra minsta avvikande beteende, att reglera varje felsteg in i detalj (Foucault, 2003, s. 208-209).

B7 ”Ministerns pappa stod på torget i Varberg”, Hallands Nyheter 080604, artikelförfattare Carin Rudehill

Kontext: Lokaltidningen Hallands Nyheter gör en intervju med lokal anknytning till Varberg, då Jan Björklund växte upp i grannkommunen Marks kommun. Björklund pratar i artikeln om sin anknytning till Halland och om sin skolpolitik.

[...] Kritiker påstår att den som inte håller med dig anses flummig, stämmer det? – *Så är det inte. Flumskolan kom 1968 då alla krav togs bort, eleverna skulle bestämma. Ordning och reda var gammaldags. De som förlorat mest på den politiken är arbetarklassens barn. För dem som inte har studiemotiverade föräldrar är det viktigt att skolan ställer höga krav [...]* I extrema fall kan han tänka sig att socialtjänsten och polisen hämtar skolkande elever som hamnat i kriminella kretsar.

Analys: På ett liknande sätt som i föregående exempel gör Björklund en koppling mellan skolkare och kriminella. I detta exempel är han mer explicit, och man kan därför anse att han gör en exkludering genom att peka ut denna grupp. Björklund hävdar vidare att det är viktigt att skolan är tuff för elever som saknar studiemotiverade föräldrar; detta kategoriska påstående är en totalisering. Genom att specifikt tala om arbetarklassens barn som förlorare på den ”mjuka” skolan gör han en klassificering. Och avslutningsvis är syftningarna på närvarokravet en distribution.

Genom att hota med socialtjänst och polis för skolkande elever är det befogat att lista detta som ett forande av elevsubjektet.

B8 ”Skolk skrivs in i terminsbetygen”, Svenska Dagbladet 080910, artikelförfattare Simon Bynert

Kontext: Jan Björklund annonserar att ogiltig frånvaro ska redovisas i elevernas terminsbetyg från och med vårterminen 2010.

[...] anledningen till skärpningen är enligt Björklund tre: skolk är aldrig acceptabelt, frånvaron sjunker om den skrivs in i betygen och sist men inte minst – ”uppfostningsargumentet”. – *Ingenstans i vuxenvärlden får man komma och gå som man vill. Det här kommer kanske inte att stoppa storskolkarna, men jag tror å andra sidan inte att någon sjuåring börjar som det heller. Först kommer ströfrånvaro, och det är den vi kan komma åt på det här sättet, säger han [...]* – *Tanken är att allt ska redovisas. Skolk är oacceptabelt redan från första timmen. Sedan blir det den nya myndigheten Skolinspektionens ansvar att det här följs, säger Jan Björklund.*

Analys: I dessa yttranden, som vi känner igen från några av de tidigare exemplen, använder sig Björklund av ett antal disciplinerings tekniker. Genom ett yttrande som ”Tanken är att allt ska redovisas” använder han sig av övervakning. Genom att hänvisa till vuxenvärldens krav på skötsamhet gör han en normalisering. Utpekandet av storskolkare som en problemgrupp som kanske inte ens går att stoppa är en exkludering. Hela kravet på total närvaro är en distribution. Och det direkta hänvisandet till den nyinstiftade myndigheten Skolinspektionen som en maktfaktor kan räknas som en reglering.

Här är det också fråga om ett ganska tydligt forande av elevsubjektet. Elevers ”ströfrånvaro” ska inte få gå förbisedd, ”den kan vi komma åt”. Man ska aldrig känna sig lugn och fri, allt man gör får konsekvenser; ”allt ska redovisas”.

B9 ”Stökig elev ska kunna portas”, Svenska Dagbladet 090414, artikelförfattare Lova Olsson.

Kontext: Inför lanserandet av den nya skollagen går Jan Björklund ut i media med några av förslagen, bland annat att stökiga grundskoleelever ska kunna tilldelas skriftliga varningar och i mer allvarliga fall strängas av från undervisningen.

[...] - *Det ska råda ordning och reda i skolan. Reglerna idag är dels för luddiga, dels för slappa. Sverige har en märklig skollag som berövat lärare och rektorer nästan alla befogenheter för att upprätthålla ordningen, säger han [...] – Det är angeläget att ha en trappa av sanktioner, och skriftlig varning är ett sådant mellansteg. Innebörden är ju 'om det inte sker en förbättring, så kommer vi kanske att vidta mer långtgående åtgärder', förklarar Jan Björklund [...] – Det handlar om att kunna dämpa en akut upphetsad situation. Avstängning i grundskolan är ingen permanent lösning, men det kan ju bli så att man flyttar eleven med stöd av den paragraf vi redan har infört [...] – Skyddsombudet på en skola får, med stöd av arbetsmiljölagen, skicka hem alla elever vid bråk, men rektor får inte skicka hem dem som bråkar. En absurd konstruktion. En grundskoleelev får idag visas ut från klassrummet under resterande tid av en lektion. Lärare eller rektor kan också beordra kvarsittning, så att eleven under uppsikt får stanna kvar högst en timme efter skoldagens slut. Regeringen inför nu ytterligare en disciplinär åtgärd: 'försittning'. – Av praktiska skäl, som skolskjutsar, kan det ibland vara lämpligare att man tar ut den där extratimmen på morgonen dagen efter, säger Jan Björklund.*

Analys: Björklund pratar om en "trappa av sanktioner" mot stökiga elever, med bland annat skriftliga varningar. För att ett sådant system ska upprätthållas krävs övervakning. Hänvisningarna till närvarokravet handlar om distribution. Och genom att direkt syfta på regler, nuvarande och kommande, använder sig Björklund av reglering.

Idén om så kallad "försittning" är intressant. Här kan man se en tendens till att skolan kräver allt mer tid i anspråk för eleven; allt färre timmar på dygnet ska räknas som fritid. Detta går att koppla till samhällsliga tendenser som "det livslånga lärandet", fortbildningar och olika arbetsmarknadsåtgärder där människor aldrig ses som "färdiga" utan ständigt kan slussas vidare i nya projekt. Att elever får veta att inte ens morgontimmarna är helgade om de inte sköter sig kan med fog anses vara ett förmande av elevsubjektet.

B10 "Alla elever ska delta i sexlektioner", Svenska Dagbladet 090601, artikelförfattare Tobias Olsson

Kontext: Sedan 1950-talet har elever i Sverige rätt att slippa undervisning i skolan som föräldrarna uppfattar som "utmanande", exempelvis sex- och samlevnadslektioner. Efter rapporter om att många invandrarflickor med muslimsk bakgrund förbjuds av sina föräldrar, eller självmant avstår, från att delta ibland annat simlektioner och sex- och samlevnadslektioner, lägger regeringen fram ett lagförslag om att detta ska vara obligatoriskt.

[...] 'Det ska tydligt framgå att alla elever, även invandrarflickor, har rätt till simundervisning, att delta i idrottslektioner och att tillgodogöra sig sex- och samlevnadsundervisningen', skriver ministrarna i en debattartikel i DN. Jan Björklund kommenterar förslaget med att flera undersökningar visar att förvånansvärt många invandrarelever inte får delta på vissa lektioner för sina föräldrar. – *Alla elever ska nu ha rätt att ta del av grundskolans undervisning, oavsett om deras föräldrar gillar det eller inte, säger Björklund.*

Analys: Kravet på att alla elever ska ta del av all undervisning som bedrivs, även den som motsäger exempelvis elevens religiösa övertygelse, är en normalisering. Beskrivningen av barn till invandrarföräldrar kan anses vara en totalisering. Kravet på dessa barn att närvara vid exempelvis simlektioner är en distribution. Och hänsyftandet till lagförslaget är en reglering.

Även om det är elevers frånvaro från vissa typer av lektioner som är upphovet till lagförslaget riktar Björklund mest in sig på elevernas föräldrar. Eleverna ska delta "oavsett om deras föräldrar gillar det eller inte". Han utgår alltså från att det inte kan vara elevens fria val att avstå från vissa lektioner, de är mer eller mindre tvingade av sina föräldrar.

Björklund sänder ut ett budskap till dessa föräldrar – ni ska inte tro att ni kan bestämma över vilken typ av lektioner era barn får gå på. Detta är ett tydligt forande av föräldrasubjektet.

5. 1 Sammanfattning

Nedan följer en sammanfattning av diskursanalyserna i form av två analyscheman. Det första analyschemat tar upp förekomsten av disciplineringstekniker, det andra tar upp förekomsten av forande av subjekt.

Typ av disciplineringsteknik	Uttalanden gjorda i opposition 2000-2006	Uttalanden gjorda i regeringsställning 2006-2009
Övervakning	2 förekomster	3 förekomster, svag ökning
Normalisering	4 förekomster	5 förekomster, svag ökning
Exkludering	3 förekomster	3 förekomster, oförändrat
Klassificering	5 förekomster	4 förekomster, svag minskning
Distribution	6 förekomster	7 förekomster, svag ökning
Individualisering	3 förekomster	3 förekomster, oförändrat
Totalisering	6 förekomster	6 förekomster, oförändrat
Reglering	1 förekomst	6 förekomster, markant ökning

Formande av subjekt	Uttalanden gjorda i opposition 2000-2006	Uttalanden gjorda i regeringsställning 2006-2009
Elevsubjektet	5 förekomster	7 förekomster, svag ökning
Lärarsubjektet	4 förekomster	1 förekomst, markant minskning
Föräldrasubjektet	1 förekomst	2 förekomster, svag ökning

Härmed låter sig uppsatsens båda frågeställningar besvaras tämligen enkelt.

Den första frågeställningen löd "Vilka disciplinära tekniker kan man finna i skolpolitiska yttranden fällda av Jan Björklund?"

I de yttranden jag undersökt återfanns en rad disciplinära tekniker, bland yttrandena gjorda i oppositionsposition återfanns totalt 30 förekomster, bland de i regeringsposition återfanns 37 förekomster.

Den vanligaste disciplinerings-tekniken var distribution med 13 förekomster, medan den ovanligaste tekniken var övervakning, med 5 förekomster. Att övervakning inte förekommer i särskilt stor utsträckning stämmer bra överrens med Foucaults maktteori. Övervakning är en förhållandevis explicit och tydlig disciplinerings-teknik, kännetecknande för disciplinsystemet är tvärtom att det hellre använder sig av vaga, halvt dolda tekniker. Att distribution var den vanligaste tekniken är inte särskilt förvånande med tanke på Björklunds ständiga betonande av närvarokravet och hans kamp mot skolkandet.

Den andra frågeställningen löd "Finns det några skillnader i de yttranden som fällts i oppositionsposition respektive regeringsposition?"

I Design- och metodavsnittet ställde jag upp tre möjliga alternativ, *a)* att det skett en markant ökning, *b)* att det skett en markant minskning respektive *c)* att läget i stort sett är oförändrat. Min hypotes var att följa Foucaults uppfattning om den formella maktens relativa betydelse, och att därmed alternativ *c)* borde vara allenarådande. Som man ser av analys-schemat blev så inte riktigt fallet, men de olika jämförelserna man kan göra inbjuder ändå till en intressant teoretisk diskussion.

För det första kan man diskutera detta med "markant ökning", "svag minskning" och så vidare. Jag har inte valt att exempelvis räkna ut ökning/minskningar i procent eller liknande, eftersom det skulle bli ganska meningslöst när det handlar om så få fall som här. Jag har snarare gått på någon slags allmänuppfattning om vad som kan räknas som en svag respektive markant skillnad.

Som nämndes ovan ser man om man slår samman alla teknikerna i de båda perioderna att en ökning skett från totalt 30 förekomster i oppositionsposition till 37 förekomster i regeringsposition. Totalt sett handlar det otvetydigt om en ökning. Samtidigt ser man om man studerar de enskilda teknikerna att ökningen är svag och i flera fall oförändrat. En slutsats man skulle kunna dra är att den formella makten verkar spela en viss roll i användandet av disciplinerings-tekniker, men att skillnaden mellan en person med informell/formell makt ändå inte är särskilt stor.

Rörande enskilda kategorier finns skäl att stanna upp vid de två ställen där de största skillnaderna fanns. Först gällande reglering. Mellan oppositionsperioden och regeringsperioden har det skett en ökning från en förekomst till sex förekomster. En möjlig förklaring till detta är att disciplinerings-tekniken reglering, (som vi definierat som "det explicita uttalandet av existerande regler, lagar, förbud och så vidare, med syftet att styra människors beteende") blir mer självklar att utnyttja när man som minister har möjlighet att komma med lagförslag och använda sig av andra konkreta styråtgärder.

Vad gäller formandet av subjekt finns det en iögonfallande skillnad i formandet av lärarsubjektet, där en viss minskning skett. Förklaringen till detta är inte helt uppenbar. En möjlig orsak till minskningen skulle kunna vara att Jan Björklund är mer "nöjd" med lärarnas beteende under de senaste åren, att de börjat följa hans rekommendationer kring hårdare tag och behöver därmed inte formas i lika hög grad längre. Detta är dock bara en spekulering och måste beläggas med en särskild undersökning av just denna fråga.

Ur ett metodologiskt perspektiv kan man referera till det i jämförande studier välbekanta problemet med lika/olika utfalls-design (Esaiasson m.fl., 2007, s. 128-134). Termerna har sitt ursprung hos John Stuart Mill och handlar om valet av analysobjekt till den jämförande studien. I en lika utfalls-design utgår man från fall som påminner om varandra, exempelvis kommuner med hög brottslighet. Man studerar endast dessa kommuner och försöker hitta en förklaring till likheten, exempelvis att dessa kommuner även har en hög andel arbetslösa. Ett sådant samband upptäcks, och man anser sig ha en teori om att brottslighet uppstår på

grund av arbetslöshet. Problemet är att man bara undersökt kommuner med hög brottslighet och inte sådana där brottsligheten är låg. Därmed kan man missa kommuner som har en mycket hög arbetslöshet och samtidigt väldigt låg brottslighet, vilket skulle slå håll på teorin. Mill själv menade att man kan motverka detta problem genom att använda sig av olika utfalls-design, det vill säga även ta med fall där det omvända råder. I exemplet med brottslighet i kommuner kan det vara lätt, men om man exempelvis ska jämföra mellan krigsutbrott och situationer då krig inte uppstod kan det bli mer problematiskt att hitta de relevanta fallen (Esaiasson m.fl., 2007, s. 131). Detta kan kopplas till denna uppsats fokusering på Jan Björklund. Å ena sidan finns ett problem i att enbart studera Jan Björklunds användande av disciplinära tekniker, då han dels utgör ett enskilt fall, dels är en så att säga lätt måltavla, de förhandskunskaper man har om Björklunds åsikter gör att man med fog kan anta att man kommer hitta det man söker efter.

Man kan då fråga sig om det inte hade varit mer metodologiskt riktigt att ha åtminstone ett analysobjekt till att studera, förslagsvis en socialdemokratisk skolpolitiker. Men är det säkert att en jämförelse mellan dessa skulle visat på särskilt stora skillnader? Kan man verkligen anta att en socialdemokratisk politiker inte använder sig av disciplinära tekniker? Inte om man ska tro Foucault. Och med tanke på socialdemokraternas positionering närmare den borgerliga skolpolitiken (se fotnot 1) kommer nog skillnaderna bli ännu mindre framöver. Men självklart hade en sådan studie varit intressant och gett en bättre empirisk grund att stå på än i nuläget.

Ett annat problem, som redan nämndes i metodavsnittet, är de olika disciplinerings teknikernas delvis sammanflytande karaktär. En pålitlig jämförande studie behöver väl avgränsade och varandra uteslutande kategorier. Att exempelvis normalisering och exkludering egentligen är två sidor av samma mynt kan ställa till med vissa svårigheter vid en jämförelse – vad som är normalisering respektive exkludering är inte alltid helt solklart och blir i slutändan subjektivt.

Fokuseringen på det enskilda, exempelvis en eller några texter inom ett snävt område, kombinerat med en relativt vid begreppsapparat är ganska kännetecknande för diskursanalys i allmänhet och brukar föras fram av metodens kritiker som en brist (Bergström och Boréus, 2005, s. 305). För att en diskursanalys ska vara empiriskt gångbar bör en breddning av analysobjekten ske, samtidigt som man snävar till begreppsapparaten. I denna uppsats fall skulle man kunnat undersöka flera personers yttranden i ordningsfrågor, men bara letat efter en eller ett par disciplinerings tekniker, exempelvis bara normalisering och distribution.

6. Slutdiskussion

Undersökningen har hittills koncentrerat sig på ett avgränsat antal yttranden fällda av Jan Björklund. Man skulle nu kunna bredda perspektivet något och fråga sig vad analysen säger om det allmänna samhällsklimatet i stort. Ett svar skulle kunna vara att Björklunds syn på elevens och skolans roll i samhället speglar en utveckling som skett i västvärlden under de senaste decennierna. Det traditionella välfärdsbygget som många europeiska demokratier sysselsatte sig med efter andra världskriget har successivt, särskilt efter kriser i det globala kapitalet på sjuttio-, nittio- och nollnolltalet, övergått till ett mer marknadsanpassat tänkande som ofta går under beteckningen nyliberalt. Politiken bedrivs allt mer med finansvärldens bästa i åtanke, och det samhälleliga kollektivets ansvar har ersatts av den enskilde individens skyldigheter. Denna politik har inte drivits enbart från högerhåll på den ideologiska skalan, utan synsättet har även anammats av exempelvis Labourpartiet i Storbritannien⁵ och våra egna socialdemokrater. Idag skulle man kunna säga att större delar av västvärlden styrs av liberala regeringar, oavsett vilken politisk "färg" de säger sig ha.

Under slutet av sin forskargärning började Michel Foucault intressera sig för dessa tendenser, särskilt för den moderna liberala statens styrning av sina medborgare. Ett begrepp som han förde fram var *governmentality*, på svenska oftast översatt som "styrningsmentalitet" (Nilsson, 2008, s. 128). Ordet härleds ur franskans *gouvernementalité*, sammansatt av *gouverner* (att styra / regera) och *mentalité* (inställning / uppfattning). Enligt Foucault innehåller styrningen alltid en inställning eller uppfattning om det objekt som ska styras. Han poängterar också att det alltid finns en förbindelse mellan maktens/statens styrning av människorna, och människans egen självstyrning (Nilsson, 2008, s. 129). Governmentality-begreppet har stora beröringspunkter med den tidigare diskuterade disciplinen, men här intresserar sig Foucault mer specifikt för hur styrning går till i moderna demokratier. Hans utläggningar var dock ganska skissartade, och har sedan vidareutvecklats av sentida forskare; "De trådar som dessa forskare tagit upp har framförallt inriktats på att förstå och analysera hur *liberalismen* under de senaste två århundradena kommit att fungera som den kanske viktigaste formen av styrningsrationalitet i det västerländska samhället" (Nilsson, 2008, s. 132, min kursivering).

Viktigt att notera är dock att Foucault använde beteckningen liberal i en vidare mening än vad vi normalt gör. För Foucault var liberalismen inte primärt en politisk ideologi med en specifik uppsättning tänkare, viktiga verk, politiska partier och så vidare, utan en *teknik för styrning*. Enligt Foucault handlar liberalismen framförallt om en strävan efter effektivitet, man vill ha en så *effektiv* styrning som möjligt, inte nödvändigtvis, såsom det ibland framställs, så *lite* styrning som möjligt. "Liberalismen har alltid varit beredd att använda så mycket styrning som varit nödvändig i olika situationer. Detta kan i vissa situationer innebära mycket styrning, i andra mindre" (Nilsson, 2008, s. 132). Enligt Foucault ligger liberalismens särdrag i föreningen mellan styrning och frihet – "Den liberala styrningsrationaliteten bygger på att individen – i det optimala fallet – styr sig själv så att det gagnar både henne själv och samhället" (Nilsson, 2008, s. 133). Vad som gagnar samhället är ju en diskussionsfråga, men för dagens liberala politiker är svaret ganska självklart – det som gagnar marknaden gagnar också samhället. En institution som skolan

⁵ Denna utveckling skildras bland annat i den tidigare nämnda studien av Norman Fairclough, *New Labour, New Language?* (2000).

får därmed rollen att producera individer lämpliga för marknadens villkor – anställningsbarhet har blivit en populär term i det allmänna utbildningssamtalet. Lojalitet, samarbetsförmåga och flexibilitet är andra egenskaper som värdesätts.

Foucaults beskrivning av liberalismens styrningsmodell kan förklara en del tendenser hos Jan Björklund som hans kritiker tyckt rimmat illa med ”klassiskt liberala” uppfattningar om vikten av valfrihet, mångfald och decentralisering. Björklund har ju gjort sig känd som en förespråkare för skolans återförstatligande och som en motståndare till vissa typer av friskolor, främst de av religiös karaktär. Han har även genomfört en drastisk åtstramning av möjligheterna till att fritt utforma sin gymnasieutbildning, vilken kommer att börja gälla hösten 2011. Här kan vi se ett tydligt tecken på att liberalismen inte alltid eftersträvar så lite styrning som möjligt, utan just effektivitet. I Björklunds ögon är kanske dessa reformer mer effektiva i den mening att de skapar fler anställningsbara elever.

Här kan även en återkoppling till Jan Björklunds betoning av disciplinens betydelse i skolan göras. Hans strävan efter ordning och reda ter sig inte lika anakronistisk som den kanske tidigare gjort när man sammanställer den med den allmänna samhällseliga tendensen rörande bland annat arbetsmarknad, sjukförsäkringar, flyktingmottagande och kriminalvård. Över hela spektret ses en tilltagande klimatskärpning, ropen skallar inte längre efter ”tuffare tag”, de tuffare tagen har redan genomförts⁶. Björklunds synsätt kan beskrivas som en förändrad styrningsrationalitet, där synen på de objekt som styrs har förändrats. Tidigare var målet med skolan att fostra goda samhällsmedborgare, deltagare i det allmänna välfärdssamhället. Individen som styrdes sågs som möjlig att hjälpa och förändra, alla hade rätt till en andra, eller till och med tredje chans. Vidare var individen underordnad kollektivet; det var kollektivet som satte agendan och berättade för individen vad den skulle göra.

Målet med dagens styrning är att skapa underlag för marknadens framtida anställningar, att få fram människor som har de egenskaper arbetsgivarna efterfrågar. Man vill få fram självstyrande subjekt som kontrollerar sig själva och inte behöver bli tillsagda hur de ska bete sig. De individer som bryter mot ordningen och visar på bristande anpassningsförmåga ska behandlas hårdhänt. Ett konkret exempel kan ses i Björklunds starka betoning på närvarokravet, som återkommer i många av de analyserade yttrandena. Gång på gång återkommer Björklund till vikten av att eleverna är på plats då undervisningen bedrivs, och de som inte är det ska kontrolleras och straffas, exempelvis genom kreativa metoder som ”försittning”. Närvarokravet i skolan kan ses som en ”övning” inför vuxenlivets arbetstillvaro, där ju även en i stort sett total närvaro krävs, särskilt med regeringens kamp mot sjukfrånvaron i åtanke. Även Björklunds fixering vid mobbare, en annan form av ordningsstörare, är ett tecken på detta synsätt.

En parallell kan göras till den förändrade styrningsrationaliteten inom svensk kriminalvård, vilket stämmer väl med Foucaults betoning av fängelset som en upphovskälla till många samhällseliga tendenser. I *Foucault – en introduktion* går Roddy Nilsson bland annat igenom avhandlingen *Kriminalpolitiken, det öppna samhället och styrande av territorium* av Robert Andersson från 2007 (Nilsson, 2008, s. 129-130). I sin avhandling visar Andersson hur svensk kriminalpolitik förändrats genom en skiftning i styrningsrationaliteten. Från att fängelserna under efterkrigstiden sågs som en del i det allmänna välfärdsbygget där målet var att rehabilitera brottslingarna tillbaka in i denna gemenskap, har man nu övergått till att betrakta brottslingar som främmande och skadliga element som ska avskiljas och motas bort från gemenskapen. Brottslingarna ses inte som möjliga att förändra, de ska istället förvaras och bestraffas med repressiva metoder. Förändringen beror alltså inte på något slags hårdnande samhälligt klimat där brotten bara blir fler och grövre för varje år, såsom det framhålls av dem som förespråkar mer repressiva tag. Brottsligheten har tvärtom legat ganska konstant de senaste decennierna visar Andersson; det som ändrats är själva styrningsrationaliteten.

⁶ Se exempelvis utfasningen av sjukskrivna från Försäkringskassan under 2009-2010, uppförandet av det nya ”superfängelset” Saltvik utanför Härnösand samt förslaget att sänka ungdomars löner med så kallade avstampjobb.

I analysdelen har jag ett antal gånger visat på de kopplingar Björklund gör mellan problematiska elever och kriminella. Framförallt gruppen mobbare pekas ut som en negativ faktor viktig att bekämpa. De beskrivningar Björklund gör av mobbarna och de mobbade bär stora likheter mellan hur de som ivrar efter hårdare straff lyfter fram att de anser att brottsoffer får lida i tystnad medan det ömkas och gullas med förhärdade brottslingar. Mobbarna (brottslingarna) måste betala konsekvenserna av sitt agerande genom att straffas hårt (avstängning / omplacering respektive mångåriga fängelsestraff med fulla restriktioner). Cirkeln sluts när man betänker att en oproportionerligt hög andel mobbare slutar sina liv som kriminella.⁷

Jan Björklunds repressiva skolpolitik bygger liksom kriminalvårdspolitiken på en förvrängd verklighetsbild av ett ständigt råare samhällsklimat.⁸ De problem Björklund frammanat existerar inte i den mening han hävdar. Ändå har han fått gehör för sin beskrivning, och flera av hans förslag har nu blivit realiteter. Att vi har en politik som inte bedrivs på sanningsenlig grund är självklart ett stort hot mot demokratin.

Som pedagog ser jag mitt uppdrag till relativt stor del stå i motsättning till Björklunds disciplinära diskurs. En lärare har enligt mig i uppgift att hjälpa eleverna att utveckla fundamentala saker som fritt tänkande och aktivt kunskapssökande. Enligt min uppfattning är en förutsättning för detta ett antiauktoritärt tänkande där alla typer av makt (formell, klassbaserad, könsbaserad, etnicitetsbaserad och så vidare) ifrågasätts. Björklunds mål med den anställningsbare, skötsamme eleven stämmer ganska illa med mitt eget mål som pedagog. Därför tror jag det är väldigt viktigt att vi lärare inte okritiskt accepterar hans och andras bild av skolan som ett ställe i kaos och upplösning, där eleverna är våra motståndare, uppstudsliga glin som ska kuvas till underordning. Vi lärare bör aktivt kämpa för att bedriva ett jämställt arbetssätt tillsammans med eleverna. Det är de och vi som delar arbetsplats med varandra, och det är vi tillsammans som kan utveckla skolan i positiv riktning. Inte politiker med en annan agenda i bakhuvudet.

⁷ Se exempelvis artikeln "Den som mobbar döms ofta för brott", Dagens Nyheter 2009-12-17

⁸ Se fotnot 5.

Källförteckning

Böcker

Bergström, G. & Boréus, K. (2005). *Textens mening och makt*. Lund: Studentlitteratur.

Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H. & Wängnerud, L. (2007). *Metodpraktikan*. Stockholm: Norstedts juridik

Foucault, M. (2003). *Övervakning och straff*. Lund: Arkiv.

Gore, J.M. (1998). *Disciplining Bodies: On the Continuity of Power Relations in Pedagogy*. I Popkewitz, T. & Brennan, M. (1998). *Foucault's Challenge*. New York: Teachers College Press.

Mills, S. (2003). *Michel Foucault*. London: Routledge.

Nilsson, R. (2008). *Foucault: en introduktion*. Malmö: Égalité.

Walshaw, M. (2007). *Working with Foucault in education*. Rotterdam: Sense publishers.

Ordböcker

Bonniers svenska ordbok. (2006). Stockholm: Bonniers.

Svenska Akademiens Ordlista, trettonde upplagan. (2006). Stockholm: Norstedts akademiska förlag.

Styrdokument

LPF94, i *Lärarnas handbok* (2008). Lund: Studentlitteratur.

Den nya skollagen DS 2009:25 (2009). Stockholm: Utbildningsdepartementet

Dagstidningar

Se källor i den löpande texten